

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE

**TIESNEŠU ATSEVIŠĶO DOMU INSTITŪTS
LATVIJĀ**

BAKALaura DARBS

Autore: Elīna Kursiša

Studenta apliecības Nr.: ek11075

Darba vadītāja: Asoc.prof., dr.iur. Annija Kārklīņa

RĪGA 2014

ANOTĀCIJA

Bakalaura darbā aplūkots tiesnešu atsevišķo domu institūts, kurš Latvijas tiesību zinātnē ir maz pētīts tā iemesla dēļ, ka likumdevējs salīdzinoši nesēn izšķīries par nepieciešamību reglamentēt šo institūtu normatīvajos aktos.

Darba mērķis ir noskaidrot, vai šobrīd spēkā esošais regulējums nodrošina iespējami efektīvāko tiesneša atsevišķo domu institūta darbību. Autore darbā aplūko tiesību literatūrā paustos viedokļus par atsevišķo domu institūta būtību, tā saturu un iedalījumu, analizē atsevišķas Latvijas tiesiskā regulējuma īpatnības un izvērtēs šā institūta nozīmi.

Darbā iegūtie rezultāti: autore piedāvā kritērijus, pēc kuriem klasificēt un sistematizēt atsevišķo domu institūtu, kā arī izvirza priekšlikumus iespējamiem atsevišķo domu institūta uzlabojumiem un attīstības virzieniem Latvijā.

Atslēgas vārdi: tiesneša atsevišķās domas, tiesneša neatkarība, Satversmes tiesa, Augstākā tiesa, spriedums, lēmums.

ABSTRACT

The Bachelor thesis discusses judges' dissenting opinion. The legislator has made the decision to introduce this institute and has established the legal regulation in Latvian legal system comparatively recently, this is why no significant research has been done in this field.

The objective of the thesis is to explore whether legal regulation provides the most effective functioning of the dissenting opinion institute. The author examines the ideas expressed in legal literature regarding the nature, content and classification of dissenting opinion, analyses some particularities of Latvian legal regulation and assesses the role of this institute.

The results of the research: the author offers criteria for classification and systematisation of dissenting opinion, as well as provides the solutions to improve and develop dissenting opinion institute in Latvia.

Key words: dissenting opinion, judicial independence, Constitutional Court, Supreme Court, judgment, decision.

SATURA RĀDĪTĀJS

IEVADS	5
1. ATSEVIŠĶO DOMU BŪTĪBA	7
1.1. Atsevišķo domu saturs	11
1.2. Atsevišķo domu iedalījums	12
2. ATSEVIŠĶO DOMU TIESISKAIS REGULĒJUMS	21
2.1. Atsevišķo domu priekšmets	22
2.1.1. Vispārējās jurisdikcijas tiesās un administratīvajā tiesā	22
2.1.2. Satversmes tiesā	27
2.2. Atsevišķo domu sagatavošanas termiņš	31
2.3. Atsevišķo domu publiskošana	34
3. ATSEVIŠĶO DOMU NOZĪME	39
3.1. Atsevišķās domas kā tiesneša neatkarības principa sastāvdaļa	39
3.2. Atsevišķo domu nozīme lēmumu pieņemšanas caurskatāmības nodrošināšanā ..	43
3.3. Atsevišķo domu nozīme tiesību doktrīnas attīstībā	46
KOPSAVILKUMS	48
IZMANTOTO AVOTU SARAKSTS	50

IEVADS

Tiesneša atsevišķās domas¹ Latvijas tiesību sistēmā ir salīdzinoši jauns tiesību institūts, kas praktiski attīstījies tieši pēdējo gadu laikā. Piemēram, administratīvajā procesā tiesneša atsevišķās domas paredzētas tikai kopš 2013. gada 1. janvāra, bet civilprocesā no 2009. gada 1. marta. Šobrīd tiesiskais regulējums paredz atsevišķās domas gan vispārējās jurisdikcijas tiesās, gan administratīvajā tiesā, gan arī Satversmes tiesā. Tādējādi ir nepieciešams pētīt šā institūta piemērošanas praksi, lai secinātu to, cik efektīvi šis jaunais tiesību institūts tiek izmantots tiesvedības ietvaros.

Bakalaura darba mērķis ir noskaidrot, vai šobrīd spēkā esošais regulējums nodrošina iespējami efektīvāko institūta darbību.

Izvirzītā mērķa sasniegšanai īstenojami šādi darba uzdevumi: pirmkārt, apkopot tiesību literatūrā paustos viedokļus par atsevišķo domu institūta būtību un nozīmi. Otrkārt, aplūkot Latvijā spēkā esošo tiesisko regulējumu saistībā ar atsevišķo domu institūta mērķiem un uzdevumiem. Treškārt, izvērtēt galvenās tiesnešu atsevišķo domu institūta priekšrocības un trūkumus un piedāvāt iespējamus attīstības virzienus.

Darbā ir izmantotas vairākas zinātniski pētnieciskās metodes: vēsturiskā, analītiskā un salīdzinošā metode. Vēsturiskā metode ir pielietota noskaidrojot atsevišķo domu institūta vēsturisko attīstību un izplatību dažādos tiesību lokos. Analītiskā metode ir izmantota, noskaidrojot atsevišķo domu būtību un nozīmi. Ar salīdzinošās metodes palīdzību aplūkots tiesneša atsevišķo domu institūts ārvalstīs, kā arī salīdzināts atsevišķo domu institūta regulējums dažādās tiesās. Tiesību normu saturs noskaidrots, izmantojot tiesību normu iztulkošanas metodes.²

Darbs sniedz analīzi par atsevišķo domu institūtu Latvijā. Darbs sastāv no ievada, trīs nodaļām ar vairākām apakšnodaļām, kurās aplūkoti dažādi atsevišķo domu institūta aspekti, kopsavilkuma un izmantoto avotu saraksta. Darba pirmā nodaļa ir veltīta atsevišķo domu institūta teorētiskai izpētei, apskatot institūta būtību – atsevišķo domu saturu un iedalījumu. Darba otrajā nodaļā ir apskatīts Latvijā esošais tiesiskais regulējums un atsevišķas tā iezīmes – atsevišķo domu priekšmets, sagatavošanas termiņš

¹ Labskanības dēļ darbā tiks lietota dažāda terminoloģija: tiesneša atsevišķās domas, tiesnešu atsevišķās domas un atsevišķās domas.

² Meļķis E. Iztulkošanas metodes. Grām.: E.Meļķiņa (Zin. red.). Juridiskās metodes pamati: 11 soļi tiesību normu piemērošanā: Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 115. – 125. lpp.

un to publiskošana. Darba trešajā nodaļā ir aplūkota atsevišķo domu nozīme, šā institūta iespējamās priekšrocības un trūkumi.

Pētījuma veikšanai izmantoti dažādi avoti, tostarp zinātniskās publikācijas un monogrāfijas, kurās aplūkots tiesnešu atsevišķo domu institūts, taču galvenie izpētes avoti ir normatīvie akti – analizēts gan Latvijas, gan ārvalstu normatīvais regulējums. Tāpat pētījuma veikšanai izmantota tiesu prakse un tiesnešu atsevišķās domas.

Pētījuma temats ir salīdzinoši plaši apskatīts ārzemju juridiskajā literatūrā, temata kontekstā analizējot dažādu tiesu sistēmu īpatnības, tiesnešu neatkarības un vārda brīvības jautājumus. Latvijā šā institūta izpēti vispadziļinātāk veikusi Dr.iur. Diāna Apse, tomēr minētās autores pētījumi vairāk saistīti ar tiesību teorijas jautājumiem.

1. ATSEVIŠĶO DOMU BŪTĪBA

Tiesneša atsevišķās domas ir veids, ar kura starpniecību tiek demonstrēta tiesnešu uzskatu daudzveidība. Tās ataino ne vien dažādo viedokļu iespējamību tiesnešu vidū, bet arī to reālo esamību. Tas pat ir „dabiski un veselīgi”, ka tiesnešu viedokļi par dažādiem tiesību jautājumiem atšķiras. Tāpēc tiesās, kur tiesneši pieņem lēmumus koleģiāli, piemēram, Konstitucionālajās tiesās, tiesnešu nevienprātība ir pašsaprotama lieta.³ Turklāt neviena no tiesu sistēmām nenosaka tiesnešu vienprātības nepieciešamību visās lietās.⁴ Pat valstīs, kur nepastāv tiesnešu atsevišķo domu institūts, spriedums var tikt pieņemts ar balsu vairākumu, neskatoties uz to, ka tiesneši atsevišķās domas spriedumam nepievieno vai nepublicē.⁵ Demokrātiskā sabiedrībā tas pat ir pret „cilvēku dabu”, ka vārda brīvība ir ielikta kādās vadlīnijās.⁶ Līdz ar to tiesnešu atsevišķās domas var raksturot kā demokrātisku mehānismu, kādā atspoguļo to viedokli, kas nesaskan ar vairākumu.⁷

Pasaulē nepastāv vienota izpratne par lēmumu un spriedumu pieņemšanas procesu, kā arī to pasludināšanu. Tas saistīts ar dažādo tiesību loku attīstību. Tomēr tiesnešu atsevišķās domas ir piemērs tam, kā satuvojas anglo-amerikāņu un romāņu-ģermāņu tiesību sistēmas.⁸ Varētu uzskatīt, ka tiesnešu atsevišķo domu pirmssākumi meklējami anglo-amerikāņu valstīs, kur tiesneši lēmumus pieņem *seriatim* (latīniski: individuāli, viens pēc otra) – visi tiesneši pēc kārtas pauž savu individuālo viedokli, proti, pasaka, kā viņi izprieestu konkrētu lietu.⁹ Līdz ar to tiek pieļauts, ka visiem tiesnešiem var nebūt vienots viedoklis, un tāpēc arī rodas tiesnešu atsevišķās domas.¹⁰ Savukārt no tiesas

³ Kelemen K. The road from Common Law to East-Central Europe, p.119. Pieejams: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2168665 [2013. gada 2. maijā]

⁴ Kelemen K. Dissenting Opinions in Constitutional Courts. German Law Journal, 2013 Vol.14 Nr. 8, p.1361. Pieejams: <http://www.germanlawjournal.com/pdfs/Vol14-No8/14.8.18.pdf> [2014. gada 2. martā]

⁵ Hahn C. Beyond “law vs. politics” in constitutional adjudication: lessons from South Korea. International Journal of Constitutional Law, 2012 Nr. 10 (1), pp.6 – 34

⁶ Altan A. The role of dissenting and concurring opinions in the Turkish practice. Report on the Conference on „The Importance of Dissenting and Concurring Opinions in the Development of Judicial Review”. Batumi, Georgia, 17 – 18 September 2010. p.2. Pieejams: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU\(2010\)017-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU(2010)017-e) [2014. gada 15. marts]

⁷ Turpat.

⁸ Kelemen K. La giustizia costituzionale nei paesi dell'Europa centra-orientale. Modelli stili, prassi. Univerista degli Studi di Firenze. Tesi di dottorato. p.88

⁹ Alfonso V. Deciding without deliberating. International Journal of Constitutional Law. 2013 Vol. 11 Nr. 3, pp.557-584

¹⁰ Kelemen K. La giustizia costituzionale nei paesi dell'Europa centra-orientale. Modelli stili, prassi. Univerista degli Studi di Firenze. Tesi di dottorato. p.113

procesa atklātuma principa izriet tiesnešu atsevišķo domu publicēšana.¹¹ Par atsevišķo domu dzimteni būtu uzskatāma gan Lielbritānija, gan ASV.¹² Mūsdienās atsevišķās domas pastāv arī Kanādā, Austrālijā, Jaunzēlandē un citās šo tiesību tradīciju valstīs.¹³

Atšķirībā no anglo-amerikāņu sistēmas tradīcijām, kur tiesneša atsevišķās domas ir publiska procesa dabīgs iznākums,¹⁴ kontinentālās Eiropas valstīs spriedums pats par sevi neatnāto to, kā katrs tiesnesis balsojis, respektīvi, vai tas pieņemts vienbalsīgi vai arī to pieņēmis tiesas sastāva vairākums. Lieta tiek izspriesta ar vienu vienbalsīgu vai vairākuma pieņemtu spriedumu.¹⁵ Tāpēc kontinentālās Eiropas tradīcijās tiesības paust atsevišķo viedokli tiek atzītas kā garantija tiesnesim, t.i., kā viņa morālās atbildības un cieņas nodrošinātāja.¹⁶

Daudzi zinātnieki, kas iestājas pret atsevišķo domu ieviešanu Eiropas valstīs, to pamato, norādot, ka katra tiesas sastāva locekļa viedokļa atklāšana neatbilst romāņu-ģermāņu tiesību tradīcijām.¹⁷ Šādi viedokļi saistīti ar dažādo izpratni par jurista kvalifikāciju, tiesas procesa principiem un tiesas spriedumu stilu.¹⁸ Tāpēc arī Eiropā atsevišķo domu institūts attīstījās vēlāk.

¹¹ Laffranque J. Dissenting Opinion and Judicial Independence. *Juridica International*, 2003. Vol.VIII, p. 164. Pieejams: http://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2003_1_162.pdf [2014. gada 20. marts]

¹² Mavčič A. M. Importance of the dissenting opinion and concurring opinions (seperate opinions) in the development of the constitutional and judicial review with a special reference to the Slovenian practice. Report on the conference on „The Importance of Dissenting and Concurring Opinions in the Development of Judicial Review”. Batumi, Georgia, 17-18 September 2010. p.2. Pieejams: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU\(2010\)016-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU(2010)016-e) [2014. gada 17. marts]

Sk. arī: Laffranque J. Dissenting Opinion in the European Court of Justice - Estonia's Possible Contribution to the Democratisation of the European Union Judicial System. *Juridica International*, 2004. Vol.IX p. 16. Pieejams:http://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2004_1_14.pdf [2014. gada 20. martā]

¹³ Laffranque J. Dissenting Opinion and Judicial Independence. *Juridica International*, 2003. Vol.VIII, p.165. Pieejams: http://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2004_1_14.pdf [2014. gada 16. marts]

¹⁴ Kelemen K. La giustizia costituzionale nei paesi dell'Europa centra-orientale. *Modelli stili, prassi*. Univerista degli Studi di Firenze. Tesi di dottorato. p. 115.

¹⁵ Alfonso V. Deciding without deliberating. *International Journal of Constitutional Law*. 2013 Vol. 11 Nr. 3, pp. 557 – 584.

¹⁶ Kelemen K. La giustizia costituzionale nei paesi dell'Europa centra-orientale. *Modelli stili, prassi*. Univerista degli Studi di Firenze. Tesi di dottorato. p. 115.

¹⁷ *Ibid.*, p. 114

¹⁸Laffranque J. Dissenting Opinion and Judicial Independence. *Juridica International*, 2003. Vol.VIII, p.164. Pieejams: http://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2004_1_14.pdf [2014. gada 16. marts]

Sākotnēji Eiropā atsevišķās domas tika ieviestas konstitucionālajās tiesās. Vispārējās jurisdikcijas tiesās tās bija vienīgi kā izņēmums.¹⁹ Vācija bija pirmā Eiropas valsts, kas pozitīvizēja atsevišķo domu institūtu. Pēc Sociālistisko režīmu sabrukuma vairums Centrāleiropas un Austrumeiropas valstu pārņēma modernizētu un nedaudz modificētu Vācijas modeli un jau līdz ar tiesu dibināšanu paredzēja tiesnešu atsevišķās domas.²⁰ Kaut arī šobrīd lielākajā daļā Eiropas valstu atsevišķo domu institūts pastāv, joprojām ir arī valstis, kurās šis institūts nepastāv vispār. Piemēram, Francijā, Itālijā, Beļģijā, Austrijā un Nīderlandē, kur ir „stingri iesakņojies” tiesnešu koleģialitātes un apspriežu istabas noslēpums, un tādēļ tiesnešu balsošanas rezultāti netiek izpausti.²¹

Līdz ar to Eiropas valstīs var izdalīt divu veidu atsevišķo domu attīstības modeļus. Pirmkārt, Vācijas modeli, kas pieļauj un nosaka tiesnešu atsevišķo domu publicēšanu, otrkārt – Francijas modeli, kas aizliedz tiesnešu atsevišķās domas.²²

Latvijā likumā noteiktajos gadījumos tiesnešu atsevišķās domas paredzētas gan civilprocesā, gan kriminālprocesā, gan administratīvajā procesā.²³ Arī Satversmes tiesas likuma 30. panta sestā daļa *expressis verbis* paredz tiesneša atsevišķās domas.²⁴ Līdz ar to Latvija viennozīmīgi ir pieskaitāma pie Vācijas modeļa, tāpat kā lielākā daļa Eiropas valstu.²⁵ Taču arī valstīs, kurās šis institūts nepastāv, ir bijušas diskusijas par atsevišķo domu nepieciešamību.²⁶

Tā kā Eiropā, salīdzinot ar anglo-amerikāņu valstu tradīcijām, šis institūts ir samērā jauns, tad arī atsevišķo domu skaits Eiropas konstitucionālajās tiesās ir

¹⁹ Kelemen K. La giustizia costituzionale nei paesi dell'Europa centra-orientale. Modelli stili, prassi. Univerista degli Studi di Firenze. Tesi di dottorato. p. 114.

²⁰ Kelemen K. Dissenting Opinions in Constitutional Courts. German Law Journal, 2013 Vol.14 Nr. 8, pp. 1347 – 1350. Pieejams: <http://www.germanlawjournal.com/pdfs/Vol14-No8/14.8.18.pdf> [2014. gada 2. martā]

²² Laffranque J. Dissenting Opinion and Judicial Independence. Juridica International, 2003. Vol.VIII, p. 165. Pieejams: http://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2004_1_14.pdf [2014. gada 16. marts]

²² Kelemen K. La giustizia costituzionale nei paesi dell'Europa centra-orientale. Modelli stili, prassi. Univerista degli Studi di Firenze. Tesi di dottorato. p. 180.

²³ Civilprocesā – Civilprocesa likuma 472. panta piektajā daļā, kriminālprocesā – Kriminālprocesa likuma 516. pantā, administratīvajā procesā – Administratīvā procesa likuma 346. panta ceturtajā daļā

²⁴ Satversmes tiesas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1996. 14. jūnijs, Nr. 103.

²⁵ Raffaelli R. Dissenting opinions in the Supreme Courts of the Member States. Study. Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs. European Union, 2012. p.17. Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201304/20130423ATT64963/20130423ATT64963EN.pdf> [2013. gada 15. maijā]

²⁶ Piemēram, Itālijā par atsevišķo domu institūta nepieciešamību diskutēts neskaitāmas reizes gan dažādu autoru publikācijās, gan semināros. 2009. gadā Itālijas Konstitucionālā tiesa organizēja semināru par atsevišķajām domām, kurā uzstājās trīs tā laika konstitucionālās tiesas tiesneši.

ievērojami zemāks nekā, piemēram, ASV Augstākajā tiesā.²⁷ Turklāt pētījumi liecina – jo skaitliski lielāks tiesas sastāvs, jo vairāk tiek izteiktas atsevišķās domas.²⁸ Tas skaidrojams ar to, ka nelielam tiesnešu skaitam ir vieglāk rast kompromisu. Tāpēc arī Latvijā Satversmes tiesā, kurā ir tikai septiņi tiesneši²⁹, ir maz tiesnešu atsevišķo domu, salīdzinot ar citām valstīm.

Līdz ar to tiesnešu atsevišķo domu izpratne dažādās valstīs ir atšķirīga: lielākajā daļā Eiropas valstu atsevišķo domu institūts ieviests salīdzinoši nesen un joprojām turpina izplatīties gan konstitucionālajās tiesās, gan vispārējās jurisdikcijas tiesās, savukārt anglo-amerikāņu tiesību loka valstīs atsevišķās domas tiek uzskatītas par dabisku tiesību institūtu.

Atsevišķās domas ir viens no rīkiem tiesas spriešanas caurskatāmības nodrošināšanai, kā arī - tās parāda konkrētā nolēmuma tapšanas sarežģīto procesu un viedokļu atšķirības.³⁰ Tiesneša atsevišķās domas ir attiecināmas uz tiem lēmumiem, kurus tiesneši pieņem koleģiāli. Juridiskajā literatūrā sastopama šāda atsevišķo domu definīcija: rakstiskā formā izteikts viena vai vairāku tiesnešu motivēts viedoklis, ja tiesnesis, kurš piedalās koleģiāla lēmuma pieņemšanā, nepiekrīt vairākuma lēmumam.³¹ Atsevišķās domas bieži tiek sauktas arī par mazākuma viedokli.³²

Autoresprāt, definīcija būtu precizējama saistībā ar atsevišķo domu pazīmi – to formu. Latvijā spēkā esošais regulējums noteic, ka tiesnesis atsevišķās domas izsaka tieši rakstveidā, tāpēc šī definīcija ir attiecināma uz Latviju.³³ Tomēr, runājot par atsevišķo domu institūtu vispārīgi, šī definīcija būtu jāprecizē. Rakstveidā sagatavotas atsevišķās domas, lai arī ir izplatītākais, tomēr ir tikai viens no veidiem. Pastāv arī mutiskā formā

²⁷ Kelemen K. Dissenting Opinions in Constitutional Courts. German Law Journal, 2013 Vol.14 Nr. 8, p. 1365. Pieejams: <http://www.germanlawjournal.com/pdfs/Vol14-No8/14.8.18.pdf> [2014. gada 2. martā]

²⁸ Hanretty C. Dissenting opinions in the UKSC. 19ThursdayAug 2010. University of East Anglia Pieejams: <http://uksblog.com/dissenting-opinions-in-the-uksc> [2013. gada 10. maijā]

²⁹ Piemēram, citu Eiropas valstu konstitucionālajās tiesās ir 9, 12, 15 un pat 18 tiesneši.

³⁰ Guljāns A. Augstākās tiesas attīstība: evolūcija, revolūcija vai normatīvā nolemtība? Pamatziņojums 07.10.2005. konferencē. 6. lpp. Pieejams: <http://www.at.gov.lv> [2013. gada 15. aprīlī]

³¹ Kelemen K. La giustizia costituzionale nei paesi dell'Europa centra-orientale. Modelli stili, prassi. Univerista degli Studi di Firenze. Tesi di dottorato. p. 89.

³² Black's Law Dictionary. 7th ed. St. Paul, Minn.: West Publishing Co, 1999. p. 1119.

³³ Civilprocesa likuma 472. panta piektajā daļā paredzēts, ka „Senators [...] ir tiesīgs rakstveidā izteikt savas atsevišķās domas [...]”, Administratīvā procesa likuma 346. panta ceturtajā daļā paredzēts, ka „Tiesnesis [...] var rakstveidā izteikt savas atsevišķās domas [...]”, Kriminālprocesa likuma 516. panta pirmajā daļā noteikts, ka „Tiesas sēdes priekšsēdētājs vai tiesnesis [...]tās izsaka rakstveidā”, Satversmes tiesas likuma 30. panta sestajā daļā noteikts, ka „Tiesnesis[...] izsaka rakstveidā savas atsevišķās domas [...]”.

izteiktas atsevišķās domas, ko autore detalizētāk apskatīs, runājot par atsevišķo domu iedalījumu.

Līdz ar to, autoresprāt, precīzāka būtu šāda atsevišķo domu definīcija: atsevišķās domas ir noteiktā formā izteikts viena vai vairāku tiesnešu motivēts viedoklis, ja tiesnesim, kurš piedalās koleģiāla lēmuma pieņemšanā, ir atšķirīgs skatījums uz nolēmumā risināto tiesību jautājumu.

1.1. Atsevišķo domu saturs

Atsevišķo domu saturs izriet tieši no katra konkrētā nolēmuma satura. Tomēr pastāv vairāki principi, kas tiesnesim jāievēro rakstot atsevišķās domas.

Tiesnesis var nepiekrīst vairākumam un nolemt rakstīt atsevišķās domas vairāku iemeslu dēļ – tiesību normu interpretācijas, tiesību principu piemērošanas vai faktisko apstākļu interpretācijas dēļ.³⁴ Turklāt tiesnesim šis viedoklis ir pienācīgi jāpamato.³⁵ Nepamatošanas kritikas lietošana attiecībā uz vairākuma pieņemto lēmumu ir nelietderīga un tikai mazina tiesas pieņemtā lēmuma autoritāti. Lai nemazinātu autoritāti, tiesnesim savos izteikumos ir jābūt pietiekami neitrālam pret pārējo tiesas sastāvu, proti, jāciena vairākuma viedoklis.³⁶ Pastāv viedoklis, ka tiesnešu atsevišķās domas atklāj plašāk sprieduma tapšanu un var noderēt citu lietu izskatīšanā.³⁷ Neapšaubot to, ka atsevišķās domas var noderēt citu lietu izskatīšanā, autore tomēr nevar pilnībā piekrist apgalvojumam, ka atsevišķās domas atklāj sprieduma tapšanu. Iespējams, atsevišķos gadījumos var izdarīt kādus secinājumus par sprieduma tapšanu, bet tam ne tikai nevajadzētu būt atsevišķo domu mērķim, bet tiesnesim pat būtu jāizvairās atklāt informāciju par sprieduma tapšanu. Tiesnesis nevar izpaust informāciju, kas būtu uzskatāma par apspriežu istabas noslēpumu.³⁸ Tiesnesis nevar atklāt kā katrs no

³⁴ Kelemen K. La giustizia costituzionale nei paesi dell'Europa centra-orientale. Modelli stili, prassi. Univerista degli Studi di Firenze. Tesi di dottorato. p. 91.

³⁵ Opinion No.11 (2008) of the Consultative Council of European Judges (CCJE) on The quality of judicial decisions. Pieejams: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1924745&Site=COE> [2014. gada 10.aprīlis]

³⁶ Safaluru E. Dissenting opinion of the Constitutional Court's judge: one of the guarantees of his independence. Report on the conference on „The Importance of Dissenting and Concurring Opinions in the Development of Judicial Review”. Batumi, Georgia, 17 – 18 September 2010. p.4. Pieejams: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU\(2010\)015-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU(2010)015-e) [2014. gada 17. marts]

³⁷ Osis M. Atsevišķās domas Senāta spriedumos civillietās. Jurista Vārds, 2010. 5. oktobris, Nr.40.

³⁸ Safaluru E. Dissenting opinion of the Constitutional Court's judge: one of the guarantees of his independence. Report on the conference on „The Importance of Dissenting and Concurring Opinions in

tiesnešiem sprieda vai kādu pozīciju ieņēma, kā arī informāciju par tiesnešu darbībām un diskusijām, kas notikušas tiesnešu apspriedes laikā.³⁹

Tāpat svarīgi, lai tiesnešu atsevišķās domas nenonāk pretrunā ar nepieciešamību nodrošināt informācijas konfidencialitāti, kas ir vienlīdz būtiski gan konstitucionālajā tiesā, gan citās tiesās.

Tiesnesim savas atsevišķās domas ir jābalsta uz konkrēta juridiska jautājuma izpēti un jāsniedz izsmelošs un pamatots savas nostājas skaidrojums.⁴⁰ Atsevišķās domas atklāj nepilnības, vājās vietas sprieduma argumentācijā. Atsevišķos gadījumos atsevišķās domas var norādīt uz iespējamu un pat pieļaujamu dažādu argumentāciju.

Neskatoties uz to, ka atsevišķo domu saturs izriet no nolēmuma, kuram tiesnesis nepiekrīt, tiesnesim ir jāizvērtē tā informācija, kuru viņš atspoguļo atsevišķajās domās, vairāk jāvērs uzmanība uz juridiski nozīmīgiem apstākļiem, nevis faktisko apstākļu pārstāstu. Atsevišķajām domām jābūt izvērstām un juridiski pamatotām, tām jābalstās uz konkrētu jautājumu padziļinātu izpēti, lai nemazinātu tiesas sprieduma autoritāti.

1.2. Atsevišķo domu iedalījums

Praksē atsevišķās domas var iedalīt pēc dažādiem kritērijiem. Atkarībā no šiem kritērijiem arī izšķir vairākus atsevišķo domu veidus. Autore šajā darbā aplūkos iedalījumu pēc šādiem kritērijiem: pēc atsevišķo domu satura, pēc to publicēšanas pieļaujamības, pēc atsevišķo domu subjektu skaita, pēc to formas un pēc tiesas, kura pieņem nolēmumu.

Atsevišķās domas var iedalīt pēc satura – atkarībā no tā, vai tiesnesis atsevišķās domas izteicis attiecībā uz nolēmuma daļu, vai attiecībā uz spriedumā ietverto motivāciju (pamatojumu). Atsevišķās domas (*angļu val. separate opinion*) iedala

the Development of Judicial Review”. Batumi, Georgia, 17 – 18 September 2010. p. 4
Pieejams: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU\(2010\)015-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU(2010)015-e)
[2014. gada 17. marts]

³⁹ Laffranque J. Dissenting Opinion and Judicial Independence. *Juridica International*, 2003. Vol.VIII, p. 168. Pieejams: http://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2004_1_14.pdf [2014. gada 16. marts]

⁴⁰ Garajayev J. Formation of special opinion in the practice of the Constitutional court of the Azerbaijan Republic. Report on the conference on „The Importance of Dissenting and Concurring Opinions in the Development of Judicial Review”. Batumi, Georgia, 17 – 18 September 2010. Pieejams: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU\(2010\)018-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU(2010)018-e)
[2014. gada 17. marts]

atšķirīgajā viedoklī jeb atšķirīgajās domās (*angļu val. dissenting opinion*) un piekrītošajā viedoklī jeb piekrītošajās domās (*angļu val. concurring opinion*).

Pirmais – tiesnešu atšķirīgais viedoklis - norāda uz argumentiem, kāpēc tiesnesis ir balsojis pret galīgo nolēmumu, ko pieņēmis tiesnešu vairākums. Atšķirīgajā viedoklī tiek paskaidrots, kāpēc tiesnesis nepiekrīt nolēmuma secinājumiem. Piemēram, Satversmes tiesas lietā Nr.2007-11-03 tiesneši Viktors Skudra un Kapars Balodis savās atsevišķajās domās norāda, ka „diemžēl nevaram piekrist sprieduma nolēmumu daļai [...]”.⁴¹

Savukārt otro – tiesnešu piekrītošo viedokli – iesniedz tiesnesis, kurš balsojis tāpat kā vairākums, bet nepiekrīt kādam no nolēmumā ietvertajiem pamatojumiem. Šim tiesnesim ir citādi juridiskie argumenti, lai nonāktu pie vairākuma pieņemtā nolēmuma.⁴² Piekrītošais viedoklis ne vienmēr nozīmē, ka tiesnesis uzskata vairākuma pieņemto argumentāciju par nepareizu.⁴³ Piemēram, Satversmes tiesas tiesnesis Andrejs Lepse savās atsevišķajās domās lietā Nr.2003-05-01 norāda, ka kopumā piekrīt spriedumam, taču norāda uz papildu argumentācijas nepieciešamību.⁴⁴ Bieži vien piekrītošais viedoklis tiek izteikts ne tikai tāpēc, lai sniegtu alternatīvu nolēmuma pamatojumu, bet arī, lai sniegtu papildu pamatojumu antikonstitucionālās normas atcelšanai vai vienkārši labāk izskaidrotu tiesas nolēmumu.⁴⁵

Līdz ar to var izdalīt divu veidu piekrītošos viedokļus – viens, kas ir kā nolēmuma alternatīva motivācija un otrs, kā skaidrojošs viedoklis lietā.

Galvenokārt sarežģītās vai sabiedrībai būtiskās lietās tiesneši izvēlas sniegt tieši skaidrojošos viedokļus par spriedumu, ar mērķi integrēt vairākuma pieņemto nolēmumu

⁴¹ Satversmes tiesas tiesnešu Viktora Skudras un Kaspara Baloža 2008. gada 23. janvāra atsevišķās domas lietā Nr. 2007-11-03. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/domas_2007-11-03.htm [2014. gada 15. aprīlis]

⁴² Raffaelli R. Dissenting opinions in the Supreme Courts of the Member States. Study. Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs. European Union, 2012. p.8. Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201304/20130423ATT64963/20130423ATT64963EN.pdf> [2013. gada 15. maijā]

⁴³ Kelemen K. Dissenting Opinions in Constitutional Courts. German Law Journal, 2013 Vol.14 Nr. 8, p. 1366. Pieejams: <http://www.germanlawjournal.com/pdfs/Vol14-No8/14.8.18.pdf> [2014. gada 2. martā]

⁴⁴ Satversmes tiesas tiesneša Andreja Lepses 2003. gada 4. novembra atsevišķās domas lietā Nr.2003-05-01. Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=1&mid=19> [2014. gada 15. aprīlis]

⁴⁵ Kelemen K. La giustizia costituzionale nei paesi dell'Europa centra-orientale. Modelli stili, prassi. Univerista degli Studi di Firenze. Tesi di dottorato. p.88.

esošajā tiesiskajā situācijā.⁴⁶ Tiesneši atsevišķajās domās var izskaidrot tiesas pieņemto nolēmumu un tā dažādos aspektus, jo bieži vien vairākuma pieņemtais nolēmums ir tiesnešu kompromisa rezultāts un tādejādi var būt pamatots mazāk skaidrā valodā.⁴⁷ Atsevišķās domas var palīdzēt saprast, kā tiesa, proti, tiesnešu vairākums ir nonācis līdz konkrētam rezultātam.⁴⁸

Tādējādi atsevišķās domas var izteikt gan tiesnesis, kas nepiekrīt vairākuma viedoklim (tiesneša atšķirīgās domas), gan tiesnesis, kas balsojis par vairākuma viedokli, bet nepiekrīt nolēmumā paustajiem juridiskajiem argumentiem vai vēlas papildus izskaidrot, kāpēc tiesa ir pieņēmusi tieši šādu lēmumu (tiesneša piekrītošās domas).

Teorētiski attiecībā uz piekrītošajām (atsevišķajām) domām varētu izveidoties tāda situācija, ka, balsojot par nolēmumu, tiesneši ir nonākuši pie vienprātīga secinājuma vai pie vairākuma secinājuma, bet vienlaikus vairākums tiesnešu (piemēram, Satversmes tiesā četri no septiņiem) spriedumam pievieno atsevišķās – piekrītošās domas. Proti, tiesnešu vairākums nepiekrīt nolēmumā iekļautajai argumentācijai. Minētā situācija varētu radīt negatīvas tiesiskas sekas, ņemot vērā to, ka Satversmes tiesas likuma 32. panta otrā daļa paredz, ka “Satversmes tiesas spriedums un tajā sniegtā attiecīgās tiesību normas interpretācija ir obligāta visām valsts un pašvaldību institūcijām (arī tiesām) un amatpersonām, kā arī fiziskajām un juridiskajām personām”.⁴⁹ Līdz ar to varētu veidoties situācija, ka saistoša kļūst tiesību normas interpretācija, kurai ir piekritis tikai mazākums Satversmes tiesas tiesnešu. Šobrīd nedz likums, nedz Satversmes tiesas reglaments neregulē šādu situāciju. Manuprāt, šāda situācija ir pārāk teorētiska, lai šobrīd lemtu par likuma grozījumu nepieciešamību. Neapšaubāmi risinājums varētu būt kādu atsevišķo domu neizteikšana, jo minētajā situācijā atsevišķo domu izteikšana ir tiesneša tiesība, bet ne pienākums. Tomēr, ņemot vērā tiesneša neatkarību, tiesnesim arī gadījumā, ja viņš piekrīt nolēmuma daļai, bet nepiekrīt kādiem spriedumā ietvertiem argumentiem, tai skaitā normas interpretācijai, nevar liegt izteikt atsevišķo viedokli.

Autoresprāt, šādā gadījumā tiesai būtu jābūt pietiekoši elastīgai un jāatrod piemērotākais problēmas risinājums. Ievērojot to, ka tiesneši savas atsevišķās domas

⁴⁶ Kelemen K. Dissenting Opinions in Constitutional Courts. *German Law Journal*, 2013 Vol.14 Nr. 8, p. 1370. Pieejams: <http://www.germanlawjournal.com/pdfs/Vol14-No8/14.8.18.pdf> [2014. gada 2. martā]

⁴⁷ *Ibid.*, pp. 1366-1371.

⁴⁸ Kelemen K. La giustizia costituzionale nei paesi dell'Europa centra-orientale. *Modelli stili, prassi. Univerista degli Studi di Firenze. Tesi di dottorato.* p. 90.

⁴⁹ Satversmes tiesas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1996. 14. jūnijs, Nr. 103.

izsaka jau tiesnešu apspriežu istabā (gan balsojot, gan norādot uz argumentiem, kuriem konkrēts tiesnesis nepiekrīt), Satversmes tiesai jau sprieduma taisīšanas laikā būtu jādomā gan par tās autoritātes nodrošināšanu, gan sprieduma izpildāmību, cik tas atkarīgs no pašas tiesas. Tiesai jāvērtē konkrētie apstākļi un šādā gadījumā jā sagatavo pēc iespējas tāds nolēmums, kas novērstu jebkādas šaubas par sprieduma tiesiskumu. Turklāt arī tiesnešiem, kaut arī, ņemot vērā tiesnešu neatkarību, nevar liegt izteikt piekrītošo (atsevišķo) viedokli, tomēr ir jārespektē tiesas pieņemtais nolēmums un tajā sniegtā argumentācijai, un savas domas jā raksta pēc iespējas tā, lai nemazinātos tiesas autoritāte un nerastos šaubas par nolēmuma tiesiskumu.

Runājot par tiesnešu atsevišķo domu institūtu, dažādās valstīs normatīvajos aktos tiek lietoti dažādi šā institūta nosaukumi. Tāpat ir valstis, kurās normatīvais regulējums tieši paredz dažādus atsevišķo domu veidus. Piemēram, Polijas Konstitucionālā tribunāla likuma 68. pantā *expressis verbis* paredzētas gan tiesnešu atšķirīgās, gan piekrītošās domas. Tiesneša atsevišķās domas var būt piekrītošas attiecībā uz vienu nolēmuma daļu, bet atšķirīgas – attiecībā uz citu daļu.⁵⁰ Savukārt citās valstīs, piemēram, Spānijā atsevišķās domas tiek sauktas par īpašo balsojumu, Krievijā – par mazākuma uzskatu, Vācijā tas ir mazākuma balsojums, Eiropas Cilvēktiesību tiesā – individuālais viedoklis, ar ko apzīmē gan piekrītošo, gan atšķirīgo viedokli. Čehijā (*čehu val. odlišne stanovisko*) – tiešā tulkojumā nozīmē „atšķirīgais viedoklis”, kas ietver gan piekrītošo, gan atšķirīgo viedokli.⁵¹ Šie termini apzīmē vienu un to pašu – tiesneša atsevišķu, individuālu viedokli (domas).

Satversmes tiesas likuma 30. pantā šis institūts ir definēts kā „atsevišķās domas”. Arī Kriminālprocesa kodeksa 302. pantā bija paredzētas „atsevišķās domas”.⁵² Šāda terminoloģija vēlāk arī lietota Kriminālprocesa likumā, kā arī Civilprocesa likumā un administratīvā procesa likumā. Līdz ar to likumi Latvijā, tieši to nedefinējot (neuzskaitot), pieļauj tiesnesim rakstīt gan atšķirīgo, gan piekrītošo viedokli. Praksē gan vērojams, ka tiesneši ar atsevišķajām domām saprot tieši atšķirīgo viedokli, ko tiesnesis raksta, tad, kad nepiekrīt nolēmuma secinājumiem. Iespējams, ka Satversmes tiesā un kriminālprocesā tas ir saistīts ar normatīvo regulējumu, kas paredz tiesnesim pienākumu,

⁵⁰ Polijas Konstitucionāla Tribunāla likuma 68. pants. Pieejams:

http://www.trybunal.gov.pl/eng/Legal_Basis/Act_Trib97.htm [2013. gada 20. martā]

⁵¹ Kelemen K. La giustizia costituzionale nei paesi dell'Europa centra-orientale. Modelli stili, prassi. Univerista degli Studi di Firenze. Tesi di dottorato. p. 157.

⁵² Latvijas Kriminālprocesa kodekss: LR likums (*zaudējis spēku*). Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=90971> [2014. gada 20. martā]

nevis tiesību rakstīt atsevišķās domas.⁵³ Gan Centrāleiropas, gan Austrumeiropas valstīs, līdzīgi kā Latvijā, runājot par atšķirīgajām domām (*angļu val. dissenting opinion*), ar tām saprot arī piekrītošās domas.⁵⁴ Piemēram, Ungārijas Konstitucionālās tiesas likuma 46. panta otrajā daļā minētas tikai tiesneša tiesības publicēt atšķirīgās domas, taču praksē tiesa publicē arī piekrītošās domas.⁵⁵

Līdz ar to, neatkarīgi no tā, kā likumdevējs ir definējis atsevišķo domu institūtu, tas parasti ietver abus viedokļus, proti, nolēmumam tiesneši var pievienot gan atšķirīgo, gan piekrītošo viedokli.

Atsevišķās domas var iedalīt ņemot vērā, to publicēšanas pieļaujamību. Izšķir atsevišķās domas, kas ir pieejamas un tiek publicētas, un tādas, kas tiek pievienotas lietas materiāliem, bet netiek publicētas, tās var būt arī anonīmas.⁵⁶ Tās, kuras publicē, ir pieejamas plašam sabiedrības lokam, savukārt tās, kuras nepublicē, pievieno lietas materiāliem un atsevišķos gadījumos var izsniegt lietas dalībniekiem Piemēram, Latvijā Satversmes tiesas likuma 30. panta sestā daļa noteic obligātu atsevišķo domu pievienošanu lietai.⁵⁷ Likuma 33. panta pirmā daļa paredz to publicēšanu laikrakstā „Latvijas Vēstnesis”,⁵⁸ savukārt šā paša panta otrā daļa paredz to publicēšanu Satversmes tiesas spriedumu krājumā vienu reizi gadā.⁵⁹ Praksē atsevišķās domas tiek publicētas oficiālajā izdevumā, tiesas mājas lapā un ikgadējā spriedumu krājumā. Savukārt attiecībā uz atsevišķajām domām krimināllietās, Kriminālprocesa likuma 516. panta otrā daļa, noteic, ka tiesnesis atsevišķās domas pievieno lietai slēgtā aploksnē

⁵³ Satversmes tiesas likuma 30. panta sestā daļa noteic, ka tiesnesis „izsaka rakstveidā savas atsevišķās domas”; Kriminālprocesa likuma 516. pants noteic, ka „tiesnesis, kas palicis pie atsevišķajām domām, tās izsaka rakstveidā”.

⁵⁴ Kelemen K. La giustizia costituzionale nei paesi dell'Europa centra-orientale. Modelli stili, prassi. Univerista degli Studi di Firenze. Tesi di dottorato. p.157.

⁵⁵ Ungārijas Konstitucionālās tiesas likuma 46. pants. Pieejams: <http://www.mkab.hu/rules/act-on-the-cc> [2013. gada 3. maijs]

⁵⁶ Mavčič A. M. Importance of the dissenting opinion and concurring opinions (seperate opinions) in the development of the constitutional and judicial review with a special reference to the Slovenian practice. Report on the conference on „The Importance of Dissenting and Concurring Opinions in the Development of Judicial Review”. Batumi, Georgia, 17 – 18 September 2010. p.2. Pieejams: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU\(2010\)016-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU(2010)016-e) [2014. gada 17. marts]

⁵⁷ Satversmes tiesas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1996. 14. jūnijs, Nr. 103.

⁵⁸ No 2012. gada 1. jūlija saskaņā ar likuma „Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likums” 2. pantu laikraksts „Latvijas Vēstnesis”, turpmāk oficiālais izdevums „Latvijas Vēstnesis”.

⁵⁹ Satversmes tiesas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1996. 14. jūnijs, Nr. 103.

2010. gada 1. janvārī stājās spēkā grozījumi Satevrsmes tiesas likumā, kas paredz tiesnešu atsevišķās domas publicēt oficiālajā izdevumā „Latvijas Vēstnesis”.

un ar tām var iepazīties tikai likumā noteiktajā gadījumā, un, pasludinot spriedumu, tās nepaziņo.⁶⁰ Atsevišķo domu ievietošana slēgtā aploksnē pamatojama ar to, ka atsevišķās domas ir ierobežoti pieejamas.

Līdz ar to atsevišķās domas iedalās publiski pieejamajās un ierobežotas pieejamības atsevišķajās domās.

Savukārt tās atsevišķās domas, kuras tiesiskais regulējums pieļauj publicēt, ir iespējams izdalīt pēc publicēšanas brīža, proti, vai tās publicē atsevišķi, vai kopā ar nolēmumu. Lielākajā daļā Eiropas valstu, piemēram, Polijā, Igaunijā, Ungārijā un Bulgārijā tiesnešu izteiktās atsevišķās domas tiek pievienotas un pasludinātas kopā ar spriedumu. Polijas Konstitucionālā tribunāla likuma 68. panta trešā daļa noteic, ka tiesnesis, kas nepiekrīt balsojuma vairākumam, var pirms tiesas nolēmuma pasludināšanas, rakstiski izteikt savas atsevišķās domas un tiesnešu atsevišķās domas ir jānorāda tiesas nolēmumā.⁶¹ Līdz ar to tiesnešu atsevišķās domas tiek publicētas kopā ar spriedumu, bet Ungārijā esošais regulējums attiecībā uz tiesnešu atsevišķo domu publicēšanu paredz, ka tiesnesis var iesniegt atsevišķās domas četrus dienu laikā no sprieduma pieņemšanas. Līdz ar to, lai spriedumu varētu publicēt kopā ar tiesnešu atsevišķajām domām, tiek nogaidītas šīs četras dienas un tad tas tiek publicēts kopā ar atsevišķajām domām, ja tādas ir.⁶²

Satversmes tiesas likuma 33. panta pirmā daļa paredz, ka „Satversmes tiesas spriedumu ne vēlāk kā piecu dienu laikā pēc tā pieņemšanas publicē laikrakstā “Latvijas Vēstnesis” [...] Ja lietai tiek pievienotas tiesneša atsevišķās domas, tās publicē laikrakstā “Latvijas Vēstnesis” ne vēlāk kā divu mēnešu laikā pēc Satversmes tiesas sprieduma pieņemšanas.”⁶³ Savukārt attiecībā uz vispārējās jurisdikcijas tiesām un administratīvajām tiesām normatīvais regulējums vispār neparedz pienākumu publiskot atsevišķās domas. Tādējādi Latviju var pieskaitīt pie tām valstīm, kurās normatīvais regulējums paredz atsevišķās domas publicēt atsevišķi no nolēmuma. Neatkarīgi no tā,

⁶⁰ Kriminālprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 11. maijs, Nr. 74.

⁶¹ Polijas Konstitucionālā tribunāla likuma 68. panta trešā daļa. Pieejams: [http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/laws/eng/eur/pol?fn=document-frame.htm?f=templates\\$3.0](http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/laws/eng/eur/pol?fn=document-frame.htm?f=templates$3.0) [2013. gada 5. maijs]

⁶² Raffaelli R. Dissenting opinions in the Supreme Courts of the Member States. Study. Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs. European Union, 2012. p.26. Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201304/20130423ATT64963/20130423ATT64963EN.pdf> [2013. gada 15. maijā]

⁶³ Satversmes tiesas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1996. 14. jūnijs, Nr. 103

vai tās tiek publicētas kopā ar spriedumu vai vēlāk, tās ir uzskatāmas par sprieduma sastāvdaļu.⁶⁴

Līdz ar to atsevišķās domas iedalās tādās, kuras publicē kopā ar nolēmumu, un tādās, kuras sākotnēji tiek publicētas atsevišķi.

Atsevišķās domas var iedalīt, atkarībā no atsevišķo domu subjektu skaita, proti, vai tās ir viena individuāla tiesneša – vienpersoniskas vai vairāku tiesnešu viedoklis par vienu nolēmumu – koleģiālas. Vienpersoniskas atsevišķās domas ir tās, kuras tiesnesis raksta individuāli, neatkarīgi no tā, vai nolēmumam nepiekrīt viens vai vairāki tiesneši, piemēram, Satversmes tiesā lietā Nr. 2002-20-0103 spriedumam tika pievienotas gan tiesneses Anitas Ušackas⁶⁵, gan tiesneša Andreja Lepses atsevišķās domas.⁶⁶ Savukārt par koleģiālām atsevišķajām domām uzskatāmas tās, kur vairāki tiesneši apvienojas un pie viena nolēmuma raksta vienu kopīgu viedokli. Piemēram, Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamentā lietā Nr. SKA – 198/2013 koleģiālas atsevišķās domas bija trīs senatoriem – Andrim Guļānam, Jānim Neimanim un Rudītei Vīdušai.⁶⁷ Tāpat arī Satversmes tiesā lietā Nr. 2000-03-01 tiesnešiem – Aivaram Endziņam, Jurim Jelāginam un Anitai Ušackai bija kopīgas atsevišķās domas, kas nozīmē, ka trim no septiņiem tiesnešiem, kas izskatīja lietu, bija vienas koleģiālās atsevišķās domas.⁶⁸

Tādejādi atsevišķās domas iedalās vienpersoniskās un koleģiālās atsevišķajās domās.

Atsevišķās domas var iedalīt pēc to formas. Gandrīz visās valstīs, kurās normatīvais regulējums paredz atsevišķās domas, likumā tieši ietverta prasība viedokli izteikt rakstveidā. Tomēr ir arī mutiski izteiktas atsevišķās domas, piemēram, Šveicē, kur tiesnešu atsevišķās domas pastāv tikai mutiskā formā.⁶⁹ Rakstveida atsevišķās domas visbiežāk ir izteiktas atsevišķi sagatavotā dokumentā, tomēr tās var būt ietvertas arī

⁶⁴ Osis M. Atsevišķās domas Senāta spriedumos civillietās. Jurista Vārds, 2010. 5. oktobris, Nr. 40.

⁶⁵ Satversmes tiesas tiesneses Anitas Ušackas 2003. gada 29. aprīļa domas lietā Nr. 2002-20-0103. Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=1&mid=19> [2014. gada 10. februāris]

⁶⁶ Satversmes tiesas tiesneša Andreja Lepses 2003. gada 29. aprīļa atsevišķās domas lietā Nr. 2002-20-0103. Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=1&mid=19> [2014. gada 10. februāris]

⁶⁷ Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta tiesnešu Andra Guļāna, Jāņa Neimaņa un Rudītes Vīdušas atsevišķās domas lietā Nr. SKA – 198/2013. Pieejams: [http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-administrativo-lietu-departaments/hronologiska-seciba/](http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-administrativo-lietu-departaments/hronologiska-seciba/2013-hronologiska-seciba/) [2014. gada 20. aprīlī]

⁶⁸ Satversmes tiesas tiesnešu Aivara Endziņa, Jura Jelāgina, Anitas Ušackas atsevišķās domas lietā Nr. 2000-03-01. Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=1&mid=19> [2014. gada 10. februāris]

⁶⁹ Laffranque J. Dissenting Opinion and Judicial Independence. Juridica International, 2003. Vol. VIII, p. 165. Pieejams: http://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2004_1_14.pdf [2014. gada 16. marts]

vairākuma pieņemtajā nolēmumā kā arī mazākumā esošo tiesnešu pretargumenti.⁷⁰ Latvijā spēkā esošais normatīvais regulējums noteic, ka tiesnesis savas atsevišķās domas izsaka tieši rakstveidā. Piemēram, Civilprocesa likuma 472.pantā noteikts, ka „Senators, [...] ir tiesīgs rakstveidā izteikt savas atsevišķās domas [...]”.⁷¹ Parasti tiesnešu rakstveidā sagatavotās atsevišķās domas tiek pievienotas spriedumam. Tomēr tiesnešu atsevišķajām domām nav juridisks spēks, tās nemaina tiesnešu vairākuma pieņemto nolēmumu.⁷² Un tās nevar ietekmēt sprieduma saistošo spēku.⁷³

Līdz ar to tiesnešu atsevišķās domas var būt izteiktas gan mutiskā formā, gan rakstveidā.

Atsevišķās domas var iedalīt pēc tā, kura tiesa pieņem nolēmumu. Tās var būt vispārējās jurisdikcijas tiesās, konstitucionālajās tiesās, kā arī citās tiesās pieņemtas tiesnešu atsevišķās domas. Visbiežāk tiesnešu atsevišķās domas gan iespējamas, gan sastopamas tieši konstitucionālās kontroles institūcijās – konstitucionālajās tiesās, Augstākajā tiesā, ja tā veic konstitucionālo uzraudzību. Tas izskaidrojams ar šo tiesu nolēmumu nozīmi. Konstitucionālās tiesas spriedums ir efektīvs līdzeklis tiesību sistēmas sakārtošanai,⁷⁴ turklāt ņemot vērā tā tiesiskās sekas un to, ka šis spriedums nav pārsūdzams, atsevišķās domas ir veids, kā iespējams novērst spriedumā esošos defektus (nepilnības). Tāpēc bijušais Slovēnijas Konstitucionālās tiesas tiesnesis Sirils Ribičičs (*Ciril Ribičič*) uzskata, ka attiecībā uz konstitucionālās tiesas tiesnešiem tiesības uz atsevišķajām domām ir loģiskākas.⁷⁵ Ir valstis, kurās tiesnešu atsevišķās domas ir paredzētas tikai konstitucionālajās tiesās, piemēram, Čehijā, Slovākijā, Slovēnijā.⁷⁶ Savukārt Īrijā tiesiskais regulējums pieļauj tiesnešu atsevišķās domas visās vispārējās

⁷⁰ Laffranque J. Dissenting Opinion and Judicial Independence. *Juridica International*, 2003. Vol.VIII, p. 165. Pieejams: http://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2004_1_14.pdf [2014. gada 16. marts]

⁷¹ Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 3. novembris. Nr. 326/330

⁷² Lietuvas Konstitucionālās tiesas pārstāvja sniegtā informācija Venēcijas komisijai (Classic Venice Forum) saistībā ar Čīles Konstitucionālās tiesas uzdoto jautājumu. Pieejams: <http://www.venice.coe.int/JU/VeniceForum/> [ierobežotas pieejamības informācija]

⁷³ Osis M. Atsevišķās domas Senāta spriedumos civillietās. *Jurista Vārds*, 2010. 5. oktobris, Nr. 40.

⁷⁴ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Papildināts un pārstrādāts izdevums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 386. lpp

⁷⁵ Slovēnijas Konstitucionālās tiesas pārstāvja sniegtā informācija Venēcijas komisijai (Classic Venice Forum) saistībā ar Čīles Konstitucionālās tiesas uzdoto jautājumu. Pieejams: <http://www.venice.coe.int/JU/VeniceForum/> [ierobežotas pieejamības informācija]

⁷⁶ Raffaelli R. Dissenting opinions in the Supreme Courts of the Member States. Study. Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs. European Union, 2012. p. 30. Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201304/20130423ATT64963/20130423ATT64963EN.pdf> [2013. gada 15. maijā]

jurisdikcijas tiesu lietās, bet paredz ierobežojumus konstitucionālās jurisdikcijas lietās.⁷⁷ Savukārt Dānijā tiesnešu atsevišķās domas iespējamas visās tiesās, kurās spriedums tiek pieņemts koleģiāli.⁷⁸

Neskatoties uz to, ka atsevišķās domas ir paredzētas gan konstitucionālajās tiesās, gan vispārējās jurisdikcijas tiesās, biežāk tās ir paredzētas tieši konstitucionālās tiesas nolēmumiem, ņemot vērā to nozīmi un to tiesiskās sekas.

⁷⁷ Raffaelli R. Dissenting opinions in the Supreme Courts of the Member States. Study. Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs. European Union, 2012. p.23. Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201304/20130423ATT64963/20130423ATT64963EN.pdf> [2013. gada 15. maijā]

⁷⁸ Ibid., p.21.

2. ATSEVIŠĶO DOMU TIESISKAIS REGULĒJUMS

Nepastāv viennozīmīgs uzskats par to, kādā līmenī būtu jāregulē atsevišķo domu institūts. Visbiežāk tā ir politiska izšķiršanās, kas notiek tajā brīdī, kad valsts izšķiras par atsevišķo domu institūta ieviešanu.⁷⁹ Ir valstis, kurās atsevišķo domu regulējums ietverts Konstitūcijā, tomēr lielākoties tas ir ietverts likumā, vai normatīvajā aktā, kas regulē tiesas iekšējo darbību un organizāciju (reglaments vai noteikumi – bieži tas ir pašas tiesas izstrādāts un pieņemts dokuments).

Attiecībā uz Latviju būtiski nošķirt regulējumu vispārējās jurisdikcijas tiesās un Satversmes tiesā. Vispārējās jurisdikcijas tiesās un administratīvajā tiesā atsevišķo domu institūts paredzēts vairākos likumos, attiecīgi – Kriminālprocesa likuma 516. pantā,⁸⁰ Civilprocesa likuma 472. panta piektajā daļā,⁸¹ Administratīvā procesa likuma 346. panta ceturtajā daļā.⁸² Satversmes tiesā tiesnešu atsevišķo domu institūts regulēts gan Satversmes tiesas likuma 30. un 33. pantā⁸³, gan arī Satversmes tiesas reglamenta 144. un 145. punktā.⁸⁴

Ir arī valstis, kur tiesneša tiesība publicēt atsevišķās domas paredzēta jau Konstitūcijā, piemēram, Grieķijā⁸⁵ un Spānijā⁸⁶. Slovēnijā, līdzīgi kā Latvijā, tiesneša atsevišķo domu regulējums ietverts gan Slovēnijas Konstitucionālās tiesas likumā,⁸⁷ gan reglamentā.⁸⁸ Savukārt Bulgārijā tiesneša atsevišķo domu regulējums ietverts tikai Bulgārijas Konstitucionālās tiesas reglamentā.⁸⁹

⁷⁹ Franco Gallo. Intervento. Seminario di Studio „L'opinione dissenziente”, Palazzo della Consulta - 22 giugno 2009. Pieejams: <http://www.cortecostituzionale.it/default.do> [2013. gada 15. maijā]

⁸⁰ Kriminālprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 11. maijs, Nr. 74.

⁸¹ Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 3. novembris. Nr. 326.

⁸² Administratīvā procesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 14. novembris. Nr.164.

⁸³ Satversmes tiesas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1996. 14. jūnijs, Nr. 103.

⁸⁴ Satversmes tiesas reglaments: Reglamenti. Latvijas Vēstnesis, 2014. 12. februārī, Nr. 3.1

⁸⁵ Grieķijas Konstitūcijas 93. pants. Pieejams: <http://www.hri.org/docs/syntaxma/artcl120.html#A93> [2013. gada 10. maijā]

⁸⁶ Spānijas Konstitūcijas 164. pants. Pieejams: legislationline.org/download/action/.../id/.../Spain_Const_1_978_eng.pdf [2013. gada 10. maijā]

⁸⁷ Slovēnijas Konstitucionālās tiesas likums. Pieejams: <http://www.usrs.si/media/constitutional.court.act.fu.ll.text.pdf> [2013. gada 10. maijs]

⁸⁸ Slovēnijas Konstitucionālās tiesas reglaments. Pieejams: <http://www.usrs.si/media/the.rules.of.procedure-2012.pdf> [2013. gada 10. maijs]

⁸⁹ Bulgārijas Konstitucionālās tiesas reglamenta 32. punkts Pieejams: <http://www.constcourt.bg/Pages/LegalBasis/default.aspx?VerID=224> [2013. gada 12. maijs]

Tādējādi tiesnešu iespējas izteikt atsevišķu viedokli pie nolēmuma var tikt regulēta dažāda līmeņa normatīvajos aktos. Latvijā atsevišķo domu institūts ietverts vairākos likumos un attiecībā uz Satversmes tiesu – arī Satversmes tiesas reglamentā.

Tālāk šajā nodaļā autore analizēs Latvijā spēka esošo tiesisko regulējumu, ņemot vērā dažādos šā institūta aspektus. Ievērojot to, ka atsevišķās domas iespējamās vienīgi kopā ar kādu no tiesā pieņemtiem nolēmumiem, turklāt nolēmuma veids ietekmē atsevišķo domu institūta izpausmes, izpētes vērti ir šā institūta darbība saistībā ar nolēmuma veidu, proti, procesuālo dokumentu, attiecībā uz kuru tiesnesis var izteikt savas atsevišķās domas. Attiecībā uz tiesnešu atsevišķajām domām ir svarīgi apskatīt arī to sagatavošanas termiņu, kā arī ar to publiskošanu saistītos jautājumus.

2.1. Atsevišķo domu priekšmets

Katra valsts normatīvajā regulējumā var paredzēt, kādiem tiesas nolēmumiem – procesuālajiem lēmumiem vai tikai spriedumiem – iespējamās atsevišķās domas. Pirmkārt, tās ir iespējamās tikai pie tiem nolēmumiem, kurus tiesneši pieņem koleģiāli. Turklāt Latvijā normatīvais regulējums paredz, ka tiesneši pieņem lēmumu ar balsu vairākumu, un tiesneši nav tiesīgi atturēties no balsošanas.⁹⁰

Runājot par tiesneša atsevišķo domu priekšmetu, ir jānošķir regulējums attiecībā uz Satversmes tiesu no vispārējās jurisdikcijas tiesu un administratīvās tiesas procesa regulējuma. Turklāt vēl jānošķir regulējums administratīvajā un civilprocesā no regulējuma kriminālprocesā.

2.1.1. Vispārējās jurisdikcijas tiesās un administratīvajā tiesā

No Civilprocesa likuma izriet, ka tiesneši lietas izskata koleģiāli gan apelācijas, gan kasācijas instancē.⁹¹ Tomēr saskaņā ar likuma 472. panta piekto daļu tiesneša atsevišķās domas paredzētas tikai kasācijas instancē, kas, saskaņā ar likuma „Par tiesu varu” 43. pantu ir Augstākās tiesas Civillietu departaments,⁹² turklāt tikai tad, ja tiesneši

⁹⁰ Attiecībā uz vispārējās jurisdikcijas tiesām un administratīvo tiesu likuma „Par tiesu varu” 20. panta trešā daļa un Satversmes tiesu – Satversmes tiesas likuma 30. panta otrā daļa.

⁹¹ Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 3. novembris. Nr. 326.

⁹² Par tiesu varu: LR likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1993. 14. janvāris, Nr.1

skatījuši lietu paplašinātajā sastāvā.⁹³ Tāpēc ir svarīgi noskaidrot, kādos gadījumos kasācijas instancē lietu izskata tieši paplašinātajā sastāvā.

Lietas izskatīšana paplašinātajā sastāvā nozīmē, ka lietu izskata ne mazāk kā septiņu senatoru sastāvā,⁹⁴ spriedumu taisa ar balsu vairākumu, un to paraksta visi senatori, arī tie, kas balsojumā palikuši mazākumā.⁹⁵ Lietu var nodot izskatīšanai paplašinātajā sastāvā gan ar senatoru kolēģijas lēmumu, kad kolēģija lemj par lietas ierosināšanu,⁹⁶ gan ar Senāta⁹⁷ lēmumu, izskatot lietu tiesas sēdē.⁹⁸ Saskaņā ar Civilprocesa likuma 472. panta otro daļu, kad tiesa, triju tiesnešu sastāvā, izskata lietu tiesas sēdē tā var pieņemt lēmumu par lietas nodošanu izskatīšanai paplašinātajā sastāvā divos gadījumos – kad tiesa nenonāk pie vienota viedokļa vai kad visi senatori uzskata, ka lieta izskatāma paplašinātā sastāvā.⁹⁹ Attiecībā uz tiesnešu atsevišķajām domām svarīgi ir izšķirt tieši gadījumu, kad tiesneši nenonāk pie vienota viedokļa. Par vienotu viedokli var runāt tad, kad visiem trīs senatoriem ir vienāds viedoklis par rezultātu un var tikt taisīts kāds no Civilprocesa likuma 474. pantā paredzētajiem spriedumiem, līdz ar to trīs senatori var pieņemt vienbalsīgu lēmumu.¹⁰⁰ Tādējādi, ja, izskatot lietu trīs senatoru sastāvā, kaut viens no tiesnešiem, balsojot, ir palicis mazākumā, lietu skata paplašinātajā sastāvā un pat tad, ja šis tiesnesis joprojām nepiekrīt vairākumam, viņš var pievienot spriedumam savas atsevišķās domas. Savukārt otrais gadījums, kad tiesneši uzskata, ka lieta izskatāma paplašinātajā sastāvā, visbiežāk ir sarežģītākās lietās, kā arī lietās, kurās nepieciešama judikatūras maiņa.¹⁰¹ Arī šādos gadījumos gan pieļaujamas, gan iespējamas tiesneša atsevišķās domas.

Administratīvajā procesā, līdzīgi kā civilprocesā, tiesneši atsevišķās domas var pievienot kasācijas instances tiesas spriedumiem. Administratīvā procesa likuma

⁹³ Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 3. novembris. Nr. 326.

⁹⁴ Turpat.

⁹⁵ Civilprocesa likuma komentāri II daļa, Autoru kolektīvs prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012. 839. lpp.

⁹⁶ Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 3. novembris. Nr. 326.

⁹⁷ No 2014.gada 1.janvāra saskaņā ar likuma „Par tiesu varu” pārejas noteikumu 73. punktu stājas spēkā grozījumi likuma 43. pantā, kas attiecas uz Augstākās tiesas reorganizāciju un paredz, ka Augstākās tiesas sastāvā ir trīs departamenti – Administratīvo lietu departaments, Civillietu departaments un Krimināllietu departaments.

⁹⁸ Civilprocesa likuma komentāri II daļa, Autoru kolektīvs prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012. 830. lpp.

⁹⁹ Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 3. novembris. Nr. 326.

¹⁰⁰ Turpat.

¹⁰¹ Civilprocesa likuma komentāri II daļa, Autoru kolektīvs prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012. 839. lpp.

346. panta ceturtajā daļā noteikts, ka atsevišķās domas pieļaujamas tiem spriedumiem, kuri pieņemti Senāta Administratīvo lietu departamenta kopsēdē. Lietu izskatīšana Administratīvo lietu departamenta kopsēdē pieļaujama un paredzēta tajos pašos gadījumos, kuros civilprocesā lietu izskatīšana paplašinātajā sastāvā. Saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 338. pantu lietu var nodot izskatīšanai Senāta Administratīvo lietu departamenta kopsēdē gan ar senatoru kolēģijas lēmumu, kad senatoru kolēģija lemj par lietas ierosināšanu, gan ar lēmumu, izskatot lietu tiesas sēdē.¹⁰² Saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 346. panta otro daļu, kad tiesa izskata lietu tiesas sēdē triju tiesnešu sastāvā, tā var pieņemt lēmumu par lietas nodošanu izskatīšanai Senāta Administratīvo lietu departamenta kopsēdē divos gadījumos – kad tiesa nenonāk pie vienota viedokļa vai arī, kad visi senatori uzskata, ka lieta izskatāma Administratīvo lietu departamenta kopsēdē.¹⁰³ Savukārt Administratīvā procesa likuma 346. pants noteic, ka tiesneši atsevišķās domas var pievienot arī lēmumam, kad kopsēdē izskatīta blakus sūdzība.¹⁰⁴

Tādējādi attiecībā uz civillietām un administratīvajām lietām atsevišķo domu priekšmeta regulējums ir ļoti līdzīgs. Augstākās tiesas Civillietu departamentā un Administratīvajā departamentā kā kasācijas instancēs tiesnešu atsevišķās domas ir iespējamas pie tiem spriedumiem, kas pieņemti, izskatot lietu paplašinātajā sastāvā civillietās vai departamenta kopsēdē administratīvajās lietās, kā arī administratīvajās lietās pie lēmumiem, kad kopsēdē izskatīta blakus sūdzība.

Runājot par atsevišķo domu priekšmetu, atsevišķi būtu jāizdala tiesiskais regulējums kriminālprocesā. Kriminālprocesa likumā atsevišķo domu institūts regulēts 516. pantā, kurā noteikts, ka tiesnesis, kas palicis pie atsevišķajām domām, tās izsaka rakstveidā.¹⁰⁵ Turklāt tiesnešu atsevišķo domu regulējums attiecas tikai uz lietām, kas izskatītas pirmajā instancē. No Kriminālprocesa likuma 447. panta pirmās daļas izriet, ka pirmās instances tiesā krimināllietu iztiesā tiesnesis vienpersoniski, taču šā panta trešā daļa paredz izņēmumu, proti, sevišķi sarežģītas lietas var izskatīt koleģiāli triju tiesnešu sastāvā.¹⁰⁶

¹⁰² Administratīvā procesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 14. novembris. Nr. 164.

¹⁰³ Turpat.

¹⁰⁴ Turpat.

¹⁰⁵ Kriminālprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 11. maijs, Nr. 74.

¹⁰⁶ Turpat.

Līdz ar to krimināllietās tiesneši var pievienot atsevišķās domas tikai pirmās instances tiesas spriedumiem, turklāt tikai tad, ja lieta atzīta par sevišķi sarežģītu un ir izskatīta trīs tiesnešu sastāvā.

Krimināllietās, atšķirībā no civillietām un administratīvajām lietām, Augstākās tiesas Krimināllietu departamentā kā kasācijas instancē tiesnešu atsevišķo domu institūts nepastāv. Tomēr tieši kasācijas instancē, šim institūtam ir liela nozīme,¹⁰⁷ jo kasācijas instances tiesa ir tā, kur tiek izlemti principiāli tiesību normu interpretācijas jautājumi, kā arī tiek nodrošināta tiesību normu vienveidīga piemērošana.¹⁰⁸ Kasācijas instances tiesas sniegtā problēmjautājumu analīze un interpretācija ir būtisks instruments vienveidīgas judikatūras veidošanai, kā arī tiesību attīstības nodrošināšanai.¹⁰⁹ Tāpēc kasācijas instancē tiesnešu atsevišķās domas var palīdzēt skaidrot vairākuma pieņemto nolēmumu, kā arī norādīt uz iespējamiem problēmjautājumiem nākotnē.¹¹⁰ Arī bijušais Augstākās tiesas priekšsēdētājs Andris Guļāns 2005. gada konferencē norādīja, ka „Spēkā esošajā likumdošanā nav arī normu, kas regulētu iespēju tiesnesim, kurš spriešanas gaitā palicis mazākumā, procesuāli paust savas atsevišķās domas. Īpaši aktuāli tas ir Senātā, kas ir beidzamā tiesu instance”.¹¹¹ Tādējādi viņš uzsvēra šā institūta nozīmi un nepieciešamību tieši Augstākajā tiesā. Atšķirībā no 2005. gada, šobrīd institūts attīstījies un no 2009. gada 1.marta ir Augstākās tiesas Civillietu departamentā¹¹² un no 2013. gada 1. janvāra Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamentā.¹¹³

Tāpēc ņemot vērā, ka likumdevējs ir jau izšķīries par šī institūta ieviešanu kasācijas instances tiesā gan civillietās, gan administratīvajās lietās, var runāt par šī institūta nepieciešamību arī kriminālprocesā. Tāpat atsevišķo domu neesamība nevar tikt pamatota ar krimināllietu īpatnībām, jo likumdevējs atsevišķās domas ir jau paredzējis

¹⁰⁷ Kirby. M.D. Judicial dissent – Common Law and Civil Law traditions. Law quarterly review, 2006. p. 15.

¹⁰⁸ Par Administratīvā procesa likuma 124. panta pirmās daļas un otrās daļas par valsts nodevas samaksu administratīvo pārkāpumu lietās atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2005.gada 4. janvāra sprieduma lietā Nr.2004-16-01 16.punkts. Latvijas Vēstnesis, 2005. 6. janvāris, Nr.3.

¹⁰⁹ Par Civilprocesa likuma 464.1panta otrās daļas 2.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.panta pirmajam teikumam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2013.gada 21. oktobra sprieduma lietā Nr.2013-02-01 10.1.punkts. Latvijas Vēstnesis, 2013. 23. oktobris, Nr.207.

¹¹⁰ Kirby. M.D. Judicial dissent – Common Law and Civil Law traditions. Law quarterly review, 2006. p. 15.

¹¹¹ Guļāns A. Augstākās tiesas attīstība: evolūcija, revolūcija vai normatīvā nolemtība? Pamatziņojums 07.10.2005. konferencē. 6. lpp. Pieejams: <http://www.at.gov.lv> [2013. gada 15.aprīlī]

¹¹² Grozījumi Civilprocesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2009. 25. februāris, Nr. 31.

¹¹³ Grozījumi Administratīvā procesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 21. novembris, Nr. 183.

pirmajā instancē. Ņemot vērā, ka likumā tiesnešu atsevišķo domu institūts jau ir paredzēts, tad varētu runāt arī par analogijas piemērošanu attiecībā uz atsevišķo domu pieļaujamību krimināllietās ne tikai pirmās instances tiesā. Atbilstoši tiesību doktrīnai kriminālprocesā analogija ir iespējama, taču tā nedrīkst kaitēt aizdomās turētajam, apsūdzētajam vai tiesājamam. Tā ir pieļaujama, ja tā neiejaucas konstitucionāli aizsargāto cilvēka pamattiesību sfērā.¹¹⁴ Bez tam iespēju izteikt atsevišķu viedokli iespējams arī atvasināt no tiesnešu neatkarības principa. Tiesneša atsevišķās domas kā tiesneša neatkarības izpausmi autore aplūkos darba 3. nodaļā, runājot par atsevišķo domu nozīmi.

Līdz ar to, ņemot vērā tiesnešu individuālās neatkarības prasības, kā arī to, ka tiesneša atsevišķās domas iespējamas jau krimināllietās pirmajā instancē, tiesneša, atsevišķo domu pēc analogijas ar Kriminālprocesa likuma 516. panta institūtu varētu attiecināt arī uz Augstākās tiesas Krimināllietu departamentu.

Arī citās valstīs normatīvais regulējums pieļauj tiesneša atsevišķās domas dažādu instanču tiesu nolēmumiem. Piemēram, Dānijā tiesnešu atsevišķās domas iespējamas visu tiesu lēmumiem, kurus tiesneši pieņem koleģiāli. Turklāt ir atzīts, ka Augstāko tiesu tiesneši bieži raksta atsevišķās domas, savukārt zemāku instanču tiesneši šo tiesību izmanto daudz retāk un parasti šīs domas interpretē kā aicinājumu lietas dalībniekiem pārsūdzēt spriedumu.¹¹⁵ Līdzīgi arī Igaunijā atsevišķās domas ir iespējamas gan Augstākajā tiesā, gan zemāku instanču tiesās. Augstākajā tiesā tiesneši bieži raksta atsevišķās domas, īpaši jau Konstitucionālās kontroles departamentā. Savukārt zemāko instanču tiesu tiesneši atsevišķās domas raksta reti, ko pamato ar lielo tiesu noslodzi. Turklāt tiesneši paļaujas, ka principiāli jautājumi, par ko parasti raksta atsevišķās domas, tiks atrisināti Augstākajā tiesā.¹¹⁶

Līdz ar to arī citās valstīs tiesnešu atsevišķās domas iespējamas gan Augstākajā tiesā, gan zemāku instanču tiesās, tomēr, ņemot vērā atsevišķo domu būtību, tās ir visnozīmīgākās tieši Augstākajā tiesā, kas ir kā pēdējā tiesu instance un kuru lēmumi vairs nav pārsūdzami.

¹¹⁴ Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 145.lpp.

¹¹⁵ Raffaelli R. Dissenting opinions in the Supreme Courts of the Member States. Study. Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs. European Union, 2012. p. 21. Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201304/20130423ATT64963/20130423ATT64963EN.pdf> [2013. gada 15. maijā]

¹¹⁶ Ibid., p.23.

2.1.2. Satversmes tiesā

Satversmes tiesā atsevišķo domu priekšmets regulēts gan Satversmes tiesas likumā, gan Satversmes tiesas reglamentā. No Satversmes tiesas likuma 30. panta izriet, ka tiesnesis, kurš balsojis pret vairākuma viedokli, kas izteikts spriedumā, izsaka rakstveidā savas atsevišķās domas.¹¹⁷ Savukārt Satversmes tiesas reglamenta 144. un 145. punktā noteikta procedūra atsevišķo domu pievienošanai spriedumam.¹¹⁸

Kaut arī atsevišķās domas tiek sagatavotas vēlāk, tās pēc sagatavošanas tiek pievienotas lietai un spriedumam un uzskatāmas par sprieduma sastāvdaļu.

Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmā daļa paredz gadījumus, kad tiesa var izbeigt tiesvedību lietā. Šādā gadījumā tiesa pieņem lēmumu par tiesvedības izbeigšanu. Likums tieši nenoteic, ka tiesa šādu lēmumu pieņem ar balsu vairākumu.¹¹⁹ Tomēr 28. panta pirmā daļa paredz, ka lēmumus tiesas sēdes gaitā tiesa pieņem ar tās sastāvā esošo tiesnešu balsu vairākumu. Līdz ar to, arī lemjot par tiesvedības izbeigšanu, tiesnešu balsojums var atšķirties gan attiecībā uz to, vai lieta būtu izbeidzama, vai tomēr izskatāma pēc būtības (taisāms spriedums), gan arī attiecībā uz lēmumā ietvertajiem argumentiem. Tomēr Satversmes tiesas likums tieši neparedz iespēju tiesnesim izteikt savu atsevišķo viedokli pie lēmuma par tiesvedības izbeigšanu.

Attiecībā uz lēmumu par tiesvedības izbeigšanu Satversmes tiesas likuma 29. panta trešā daļa paredz, ka tas līdzīgi kā spriedums tiek publicēts oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" un saskaņā ar panta otro prim daļu lēmumā sniegtā tiesību normas interpretācija ir obligāta visiem likumā paredzētajiem subjektiem.¹²⁰ Līdz ar to lēmumam par tiesvedības izbeigšanu attiecībā uz tiesību doktrīnas attīstību ir līdzīga ietekme kā spriedumam. Arī saistībā ar tiesneša individuālās neatkarības nodrošināšanu iespēja izteikt savu atšķirīgo viedokli pie lēmuma par tiesvedības izbeigšanu ir tikpat nozīmīga kā attiecībā uz spriedumu.

Tādējādi, kaut arī spēkā esošais normatīvais regulējums tieši neparedz iespēju Satversmes tiesas tiesnesim rakstīt atsevišķās domas par lēmumu par tiesvedības izbeigšanu, minētā nolēmuma statuss un tiesneša neatkarības prasība pieļauj šādu

¹¹⁷ Satversmes tiesas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1996. 14. jūnijs, Nr. 103.

¹¹⁸ Satversmes tiesas reglaments: Reglamenti. Latvijas Vēstnesis, 2014. 12. februārī, Nr. 31.

¹¹⁹ Satversmes tiesas likuma 30. panta otrā daļa šādu prasību ietver attiecībā uz sprieduma pieņemšanu.

¹²⁰ Satversmes tiesas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1996. 14. jūnijs, Nr. 103.

viedokli izteikt, uz to attiecinot visas tās pašas prasības, kuras Satversmes tiesas likums paredz attiecībā uz atsevišķajām domām pie sprieduma.

Lēmuma par tiesvedības izbeigšanu statuss un ietekme uz tiesību doktrīnu mainījās ar Satversmes tiesas likuma grozījumiem, kas stājās spēkā 2008. gada 14. martā. Minētie grozījumi noteic, ka tiesību normas interpretācija, kas sniegta lēmumā par tiesvedības izbeigšanu, ir obligāta visām valsts un pašvaldību institūcijām (arī tiesām) un amatpersonām, kā arī fiziskajām un juridiskajām personām. Līdz ar to lēmuma par tiesvedības izbeigšanu statuss ir vēl vairāk pietuvināts sprieduma statusam un abi šie dokumenti var radīt līdzvērtīgas tiesiskās sekas.

Satversmes tiesas likumā regulējums par atsevišķajām domām tika paredzēts jau sākotnējā likuma redakcijā. Ievērojot to, ka lēmuma par tiesvedības izbeigšanu statuss un no tā izrietošās tiesiskās sekas šajā laikā ir mainījušās, autore ierosina izdarīt grozījumus Satversmes tiesas likumā, paredzot iespēju tiesnesim izteikt atsevišķās domas arī par lēmumu par tiesvedības izbeigšanu.

Līdz ar to Satversmes tiesas likumā būtu izdarāmi grozījumi: Autore piedāvā Satversmes tiesas likuma 29.panta trešo daļu izteikt jaunā redakcijā:

“Tiesnesis, kurš balsojis pret viedokli, kas izteikts lēmumā par tiesvedības izbeigšanu, var izteikt rakstveidā savas atsevišķās domas, kuras pievieno lietai, bet tiesas sēdē tās nepaziņo.”

Savukārt Satversmes tiesas likuma 33. pantu izteikt šādā redakcijā:

“33. pants. Satversmes tiesas sprieduma un lēmuma par tiesvedības izbeigšanu publicēšana.

(1) Satversmes tiesas spriedumu vai lēmumu par tiesvedības izbeigšanu ne vēlāk kā piecu dienu laikā pēc tā pieņemšanas publicē oficiālajā izdevumā “Latvijas Vēstnesis”, kā arī atbilstoši Satversmes tiesas reglamentam nosūta vai izsniedz lietas dalībniekiem. Ja lietai tiek pievienotas tiesneša atsevišķās domas, tās publicē oficiālajā izdevumā “Latvijas Vēstnesis” ne ātrāk kā divu mēnešu laikā pēc Satversmes tiesas sprieduma pieņemšanas.

(2) Satversmes tiesa reizi gadā publicē Satversmes tiesas nolēmumu krājumu, kurā pilnībā ietverti visi spriedumi un lēmumi par tiesvedības izbeigšanu un lietām pievienotās tiesnešu atsevišķās domas.”

Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 20. panta pirmo daļu lēmumu par lietas ierosināšanu vai atteikšanos ierosināt lietu pieņem kolēģija triju tiesnešu sastāvā. Līdz ar

to kolēģijas lēmums ir koleģiāls nolēmums. Lai gan tas *expressis verbis* nav paredzēts likumā, tomēr kopš 2010. gada 1. janvāra tiesnesis var paust savas atsevišķās domas arī par kolēģijas lēmumu¹²¹. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 20. panta septīto prim daļu, ja kolēģija lemj par atteikšanos ierosināt lietu, bet vienam no tiesnešiem ir motivēti iebildumi pret šādu nolēmumu, tad pieteikuma izskatīšanu un lēmuma pieņemšanu nodod rīcības sēdei pilnā tiesas sastāvā.¹²² Šā regulējuma mērķis ir nodrošināt arī tādu pieteikumu vispusīgu un rūpīgu analīzi, par kuru vai kuru daļas atbilstību Satversmes tiesas likuma prasībām radušās šaubas.¹²³ Tas nozīmē, ka lēmumu par lietas ierosināšanu vai atteikšanos ierosināt lietu pieņem tiesa pilnā sastāvā rīcības sēdē, uzklautot gan kolēģijas vairākuma viedokli, gan tā tiesneša viedokli, kas palicis mazākumā. Šajā gadījumā mazākumā palikušā tiesneša viedoklis gan pēc satura (atšķirīgais viedoklis, jo iebilst pret lēmumu, ne tikai pret argumentāciju), gan pēc formas (motivēts un daļēji rakstisks, daļēji mutisks), gan pēc savas būtības (mazākuma viedoklis, kas atšķiras no vairākuma viedokļa un kas attiecīgi var ietekmēt tiesas nākamās nolēmumus), neskatoties uz to, ka likumā tieši nav nosaukts par atsevišķajām domām, par tādu ir uzskatāms. Kolēģijas tiesneša atsevišķās domas pēc formas atšķiras no likumā paredzētajām pie sprieduma gatavotajām atsevišķajām domām, jo likumā, kaut arī ir iekļauta prasība par motivētiem iebildumiem, tieši nav noteikta rakstiska to forma. Tomēr Satversmes tiesas reglamenta 60. punkts paredz pienākumu atsevišķās domas izteikušajam kolēģijas tiesnesim sagatavot lēmumu par lietas ierosināšanu un iesniegt to rīcības sēdei.¹²⁴ Ievērojot to, ka kolēģijas lēmuma projektā visticamāk nav iespējams iekļaut visus tiesneša argumentus (motivētos iebildumus) par labu lietas ierosināšanai, minētie argumenti rīcības sēdē kolēģiem izklāstāmi mutiski. Atšķirībā no atsevišķajām domām pie sprieduma, tiesneša atšķirīgais viedoklis pie kolēģijas lēmuma netiek nedz publicēts, nedz ietverts lietas materiālos. Līdz ar to, tikai iepazīstoties ar lietas materiāliem (ja lieta ierosināta) vai pieteikuma materiāliem (ja pieņemts lēmums atteikties ierosināt lietu), iespējams konstatēt, ka attiecībā uz kolēģijas lēmumu ir bijis atsevišķais viedoklis. Nedz tiesneša motivētie iebildumi, nedz arī informācija par to, kurš tiesnesis šo viedokli paudis, nav pieejama. Minētais tiesneša atsevišķais viedoklis līdzīgi

¹²¹ Satversmes tiesas likuma grozījumi: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2009. 30. decembris, Nr. 205.

¹²² Satversmes tiesas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1996. 14. jūnijs, Nr. 103.

¹²³ Rodiņa A., Amoliņa D. Lēmums par atteikšanos ierosināt lietu Satversmes tiesā: teorētiskie un praktiskie aspekti. Jurista Vārds, 2013. 2. jūlijs, Nr. 26.

¹²⁴ Satversmes tiesas reglaments: Reglamenti. Latvijas Vēstnesis, 2014. 12. februārī, Nr. 31.

kā atsevišķās domas pie sprieduma var ietekmēt nākamos lēmumus par lietas ierosināšanu vai atteikšanos ierosināt lietu (neskatoties uz to, vai tie ir pieņemti kolēģijā, vai nodoti izskatīšanai pilnā tiesas sastāvā rīcības sēdē).

Arī praksē ir bijuši gadījumi, kad rīcības sēde pretēji kolēģijas sākotnējai nostājai tomēr pieņem lēmumu par lietas ierosināšanu, apliecinot, ka šāds regulējums ir nepieciešams, jo tas nodrošina iespēju īpaši rūpīgi analizēt pieteikuma atbilstību Satversmes tiesas likuma prasībām.¹²⁵

Līdz ar to, kaut arī likums tieši neparedz tiesneša atsevišķās domas lietas ierosināšanas stadijā, tomēr likumā ietvertā iespēja tiesnesim paust motivētos iebildumus pie kolēģijas lēmuma pēc satura, pēc formas un pēc savas būtības uzskatāma par atsevišķajām domām.

Normatīvais regulējums pieļauj situāciju, kad tiesneša atsevišķās domas pie sprieduma attiecas uz ierosināšanas stadiju, proti, uz kolēģijas lēmumu par lietas ierosināšanu. Gadījumā, ja, tiesnesis, kas nav bijis kolēģijas sastāvā, izskatot lietu pēc būtības, uzskata, ka pastāv apstākļi, kuru dēļ lietas vispār nebija ierosināma, viņš var izteikt atsevišķās domas, pamatojot, kāpēc lietā būtu taisāms nevis spriedums, bet gan lēmums par tiesvedības izbeigšanu. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 3. punktu – tiesvedību lietā var izbeigt, ja konstatē, ka lēmums par lietas ierosināšanu neatbilst Satversmes tiesas likuma 20. panta piektās daļas prasībām,¹²⁶ kas nozīmē, ka kolēģija varēja pieņemt lēmumu par atteikšanos ierosināt lietu.¹²⁷ Arī Satversmes tiesas praksē ir bijuši gadījumi, kad tiesnesis savās atsevišķajās domās norāda tieši uz šādiem apstākļiem. Piemēram, tiesnesis Juris Jelāgins savās atsevišķajās domās lietā Nr.2004-01-06 norāda, ka „apstrīdētas normas atbilstības izvērtēšana Konvencijai neietilpst Satversmes tiesas kompetencē”. Tāpēc, viņaprāt, pieņemt spriedumu nebija juridiska pamata un tiesvedība lietā bija jāizbeidz.¹²⁸ Tādējādi jau lietas ierosināšanas stadijā kolēģija bija tiesīga atteikties ierosināt lietu, jo pastāvēja Satversmes tiesas likuma 20. panta piektās daļas 1. punkta apstākļi, proti, lieta nav piekritīga Satversmes tiesai.

¹²⁵ Rodiņa A., Amoliņa D. Lēmums par atteikšanos ierosināt lietu Satversmes tiesā: teorētiskie un praktiskie aspekti. Jurista Vārds, 2013. 2. jūlijs, Nr. 26.

¹²⁶ Satversmes tiesas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1996. 14. jūnijs, Nr. 103.

¹²⁷ Turpat.

¹²⁸ Satversmes tiesas tiesneša Jura Jelāgina 2004. gada 7. jūlija atsevišķās domas lietā Nr. 2004-01-06 Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/Jelagins_ats_dom_2004_01_06.htm [2014. gada 10. februāris]

Tādējādi Satversmes tiesas tiesnesis pievieno atsevišķās domas spriedumam, tomēr tajās var būt ietvertas atsevišķās domas attiecībā uz lēmumu par lietas ierosināšanu.

Arī ārvalstīs vērojams dažāds normatīvais regulējums un prakse attiecībā uz atsevišķo domu priekšmetu Konstitucionālajās tiesās, piemēram, Slovērijā Konstitucionālās tiesas procesa likuma 32. punkts¹²⁹ tieši nenosaka, kuriem no nolēmumu veidiem var tikt pievienotas tiesnešu atsevišķās domas. Praksē tiesnešu atsevišķās domas tiek pievienotas arī lēmumiem par lietas ierosināšanu. Līdzīga prakse ir arī Ungārijā, kur Konstitucionālās tiesas likuma 66. panta otrā daļa paredz tiesnešu tiesības rakstīt atsevišķās domas.¹³⁰ Praksē tiesnešu atsevišķās domas tiek rakstītas ne tikai spriedumiem.

Serbijā Konstitucionālās tiesas procesa noteikumu 61. panta pirmā daļa noteic, ka tiesnesis savas atsevišķās domas var rakstīt pie tiesas galīgā lēmuma vai sprieduma.¹³¹ Līdzīgs regulējums ietverts arī Horvātijā, kur Konstitucionālās tiesas likuma 27. panta ceturtnā un piektā daļa paredz, ka tiesnesim, kas balso pret tiesnešu vairākuma pieņemto lēmumu vai spriedumu, jāiesniedz savas atsevišķās domas.¹³²

Tādējādi arī citās valstīs pastāv dažāds regulējums un dažāda prakse attiecībā uz konstitucionālās tiesas nolēmumiem, kuriem iespējams pievienot tiesnešu atsevišķās domas.

2.2. Atsevišķo domu sagatavošanas termiņš

Normatīvajos aktos parasti ir noteikts termiņš, kādā sagatavojamas atsevišķās domas un kādā tās publicējas.

Atsevišķo domu sagatavošanas termiņš var sakrist ar atsevišķo domu publicēšanas termiņu vai arī var nesakrist, proti, tās var publicēt vēlāk.

Atsevišķo domu sagatavošanas termiņš, pirmkārt, var sakrist ar nolēmuma pieņemšanas un publicēšanas termiņu, otrkārt, tas var nesakrist ar nolēmuma

¹²⁹Slovērijas Konstitucionālās tiesas procesa likums. Pieejams: portal.concourt.sk/download/attachments/3604914/a_38_1993.pdf [2013. gada 12. maijs]

¹³⁰ Ungārijas Konstitucionālās tiesas likums. Pieejams: <http://www.mkab.hu/rules/act-on-the-cc> [2013. gada 12. maijs]

¹³¹Serbijas Konstitucionālās tiesas procesa noteikumu 61. pants. Pieejams: <http://www.ustavni.sud.rs/page/view/en-GB/238-100031/rules-of-procedure> [2013. gada 17. maijs]

¹³² Horvātijas Konstitucionālās tiesas likuma 27. pants. Pieejams: http://www.usud.hr/default.aspx?Show=ustavni_zakon_o_ustavnom_sudu&m1=27&m2=49&Lang=en [2013. gada 12. maijs]

pieņemšanas termiņu, bet sakrist ar publicēšanas termiņu (nolēmums, kaut arī ir oficiāli pieņemts, netiek publicēts pirms nav sagatavotas atsevišķās domas), treškārt, tas var nesakrist nedz ar nolēmuma pieņemšanas termiņu, nedz ar tā publicēšanas termiņu (atsevišķās domas sagatavo vēlāk).

Atsevišķo domu publicēšanas termiņš var būt tāds pats kā nolēmuma publicēšanas termiņš (publicē kopā ar nolēmumu) vai tās var publicēt vēlāk (publicē noteiktā termiņā pēc nolēmuma publicēšanas). Ar publicēšanas termiņu saistītos aspektus autore aplūkos nodaļā par atsevišķo domu publiskošanu

Atsevišķajām domām, kas tiek sagatavotas pēc sprieduma pieņemšanas, parasti ir noteikts atsevišķs sagatavošanas termiņš. Šim termiņam jābūt samērīgam ar nolēmuma rakstīšanas termiņu, tam jābūt pietiekamam, lai tiesnesis var paspēt uzrakstīt atsevišķās domas un lai tās nezaudētu nozīmi un aktualitāti.

Satversmes tiesā atsevišķo domu sagatavošanas termiņš ir paredzēts Satversmes tiesas reglamentā. Saskaņā ar reglamenta 145. punktu tiesnesim savas atsevišķās domas ir jā sagatavo divu nedēļu laikā pēc sprieduma pasludināšanas.¹³³ Tādējādi tiesnesim savas atsevišķās domas ir jāuzraksta un jāiesniedz tiesas priekšsēdētājam 14 dienu laikā pēc tam, kad atklātā tiesas sēdē pasludināts vai rakstveida procesā parakstīts vairākuma pieņemtais spriedums. Šāda regulējuma iemesls ir likumā noteiktais īsais sprieduma sagatavošanas termiņš (30 dienas bez iespējas pagarināt).¹³⁴ Minētā norma pieņemta, pieļaujot, ka tiesnesim atsevišķs viedoklis (gan piekrītošs, gan arī atšķirīgs) var rasties ne tikai sprieduma sagatavošanas sākumā, bet arī īsi pirms sprieduma pasludināšanas. Šādā gadījumā tiesnesis objektīvi nevar paspēt sagatavot savu atsevišķo viedokli, bet tiesnesim, kurš balsojis pret nolēmumu, ir pienākums to izdarīt. Ievērojot to, ka atsevišķās domas tiek publiskas pēc diviem mēnešiem, šo termiņu varētu notekt arī ilgāku. Tomēr atsevišķo domu sagatavošanas termiņš ir jānosaka samērīgs, ņemot vērā sprieduma sagatavošanas termiņu. Nebūtu pamatoti noteikt to tikpat garu vai pat garāku nekā sprieduma sagatavošanas termiņš.

Līdzīgs termiņš atsevišķo domu sagatavošanai, ir arī administratīvajā procesā un civilprocesā, jo atsevišķās domas līdzīgi kā Satversmes tiesā tiek sagatavotas pēc sprieduma sastādīšanas. Administratīvā procesa likuma 346. panta ceturtnā daļa un Civilprocesa likuma 472. panta piektā daļa noteic, ka atsevišķās domas ir jā sagatavo

¹³³ Satversmes tiesas reglaments: Reglamenti. Latvijas Vēstnesis, 2014. 12. februārī, Nr. 31

¹³⁴ Jurcena L. Criticism of the judiciary versus authority and independence of the judiciary. Конституционное правосудие. 2(56)2012. Ереван 2012, центр Конституционного права. с. 74

„15 dienu laikā pēc sprieduma pilna teksta sastādīšanas”.¹³⁵ Ja ir objektīva nepieciešamība paredzēt atsevišķo domu sagatavošanai termiņu pēc sprieduma sastādīšanas, tad šo termiņu var uzskatīt par pietiekamu, ņemot vērā, ka tiesnesis ir piedalījies arī nolēmuma tapšanas laikā un viņam jau ir bijis laiks pietiekami apdomāt un apsvērt labākos argumentus, kurus ietvert savās atsevišķajās domās. Turklāt atsevišķajām domām apjoma ziņā nav jābūt pielīdzināmām spriedumam, tāpēc tām var paredzēt mazāku sagatavošanas termiņu nekā sprieduma sagatavošanai. Autoresprāt, tomēr attiecībā uz civillietām un administratīvajām lietām varētu arī neparedzēt papildu termiņu atsevišķo domu sagatavošanai. Pirmkārt, spriedumi civillietās un administratīvajās lietās lielākoties nav tik sarežģīti kā Satversmes tiesā, tāpēc atsevišķā viedokļa sagatavošanai varētu vajadzēt mazāk laika. Otrkārt, šim termiņam jābūt tādām, lai tiesnesis varētu uzrakstīt saturisku un motivētu viedokli, taču tam nevajadzētu būt pārāk garam, lai neizveidotos situācija, ka tiesnesis šajā viedoklī pārdomātu un minētu kādus būtiskus argumentus, kurus nemaz nav minējis sprieduma pieņemšanas laikā, tādējādi tas būtu nekorekti pret tiem tiesnešiem, kas bijuši vairākumā. Treškārt, normatīvais regulējums attiecībā uz sprieduma sagatavošanas termiņu administratīvajās un civillietās ir elastīgāks, līdz ar to sprieduma sastādīšanas un atsevišķo domu sagatavošanas termiņu var saskaņot.

Arī Lietuvā atsevišķās domas tiek sagatavotas pēc sprieduma pieņemšanas. Konstitucionālās tiesas likuma 55. pants noteic, ka tiesnesim, kurš nepiekrīt tiesas pieņemtajam nolēmumam trīs darba dienu laikā no attiecīgā nolēmuma pasludināšanas dienas, ir tiesības rakstiski izteikt viņa pamatotas atsevišķās domas.¹³⁶ Taču, ievērojot to, ka paredzētais trīs dienu termiņš, ir samērā īss termiņš, Lietuvā notiek diskusijas par šā termiņa pagarināšanu.¹³⁷ Arī Ungārijā spēkā esošais normatīvais regulējums paredz, ka tiesnesis var iesniegt atsevišķās domas četru dienu laikā no sprieduma pieņemšanas.¹³⁸

¹³⁵ Administratīvā procesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 14. novembris. Nr. 164 un Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 3. novembris. Nr. 326.

¹³⁶ Lietuvas Konstitucionālās tiesas likuma 55.pants. Pieejams: http://www.lrkt.lt/Documents3_e.html [2013. gada 3. maijs]

¹³⁷ Lietuvas Konstitucionālās tiesas pārstāvja sniegtā informācija Venēcijas komisijai (Classic Venice Forum) saistībā ar Čīles Konstitucionālās tiesas uzdoto jautājumu. [Internets, ierobežotas pieejamības informācija] Pieejams: <http://www.venice.coe.int/JU/VeniceForum/> [2013. gada 10. maijs]

¹³⁸ Raffaelli R. *Dissenting opinions in the Supreme Courts of the Member States*. Study. Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs. European Union, 2012. p.26. Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201304/20130423ATT64963/20130423ATT64963EN.pdf> [2013. gada 15. maijā]

Atsevišķi var izšķirt tos gadījumus, kad atsevišķo domu sagatavošanai netiek paredzēts konkrēts termiņš, jo tas jau ir iekļauts nolēmuma sagatavošanas termiņā, proti, atsevišķās domas sagatavo vienlaikus ar nolēmuma pasludināšanu. Latvijā atsevišķajām domām kriminālprocesā, nav paredzēts to sagatavošanas termiņš, tomēr to, ka atsevišķās domas sagatavojamas vienlaikus ar spriedumu, var izsecināt no Kriminālprocesa likuma 516. panta kas noteic, ka tiesnesim atsevišķās domas jāpievieno, taču, pasludinot spriedumu, tās nepaziņo.¹³⁹ Līdzīgi arī Igaunijā saskaņā ar Konstitucionālās tiesvedības procesa likuma 57. panta piekto daļu tiesnesis, kurš vēlas izteikt atsevišķās domas, nolēmumam tās pievieno līdz tā pasludināšanai un Polijā, kur Konstitucionālā tribunāla likuma 68. panta trešā daļa noteic, ka tiesnesis var pirms tiesas nolēmuma pasludināšanas rakstiski izteikt savas atsevišķās domas.¹⁴⁰

Atsevišķo domu sagatavošanas termiņam ir jābūt samērīgam ar nolēmuma sagatavošanas termiņu, neatkarīgi no tā vai atsevišķās domas publisko reizē ar nolēmumu vai pēc tam. Turklāt termiņam jābūt tādām, lai tiesnesis var paspēt sagatavot motivētu un argumentētu viedokli, taču ne pārāk garam, lai netiktu aizskartas vairākumā palikušo tiesnešu intereses.

2.3. Atsevišķo domu publiskošana

Atsevišķo domu publicēšana atsevišķos gadījumos var ietekmēt tiesas autoritāti un tiesas tēlu sabiedrības acīs.¹⁴¹ Tomēr publicēšanai ir vairāki pozitīvi aspekti. Tiesas darba caurskatāmības demonstrēšana var veicināt uzticību tiesām. Pastāv arī viedoklis, ka, atsevišķo domu publiskošana ir būtiska arī tiesas darba kvalitātes nodrošināšanai, proti, ņemot vērā to, ka tiesas sastāvs mainās un tiesā ienāk jauni tiesneši, viņi nevar zināt savu priekšteču individuālos viedokļus, ja tie netiek publiskoti. Tādējādi viņiem nav pieejams būtisks informācijas avots un argumenti par iespējamajām alternatīvām.¹⁴²

Tiesneša atsevišķo domu publiskošanas termiņš ir cieši saistīts ar atsevišķo domu sagatavošanas termiņu. Atsevišķās domas var publicēt kopā ar nolēmumu vai atsevišķi no tā.

¹³⁹ Kriminālprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 11. maijs, Nr. 74.

¹⁴⁰ Polijas Konstitucionālā tribunāla likuma 68. panta trešā daļa. Pieejams: [http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/laws/eng/eur/pol?fn=document-frame.htm\\$f=templates\\$3.0](http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/laws/eng/eur/pol?fn=document-frame.htm$f=templates$3.0) [2013. gada 5. maijs]

¹⁴¹ Kelemen K. Dissenting Opinions in Constitutional Courts. German Law Journal, 2013 Vol.14 Nr. 8, p. 1358. Pieejams: <http://www.germanlawjournal.com/pdfs/Vol14-No8/14.8.18.pdf> [2014. gada 2. martā]

¹⁴² Kelemen K. La giustizia costituzionale nei paesi dell'Europa centra-orientale. Modelli stili, prassi. Univerista degli Studi di Firenze. Tesi di dottorato. p. 90.

Atsevišķās domas pie konstitucionālo tiesu nolēmumiem parasti publicē valsts oficiālajā izdevumā. Latvijā Satversmes tiesas nolēmumi un tiesnešu atsevišķās domas tiek publicētas oficiālajā izdevumā „Latvijas Vēstnesis”. Tiesnešu atsevišķās domas var arī publicēt tiesas mājaslapā vai ikgadējā spriedumu krājumā. Par publiskošanu uzskatāma arī tiesnešu atsevišķo domu nolasīšana tiesas sēdē, pasludinot spriedumu.

Parasti atsevišķās domas tiek sagatavotas un publiskas normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā, tomēr ārvalstu praksē ir bijuši arī gadījumi, kad tiesnesis atsevišķās domas publicē, kaut arī likums to tieši neparedz. Slovākijas Konstitucionālajā tiesā tiesnesis Jans Klucka (*Ján Klucka*) uzrakstīja savas atsevišķās domas spriedumam, kas bija vāji argumentēts un bija attālināts no iepriekšējās tiesu prakses. Tiesnesis savas atsevišķās domas publicēja žurnālā, kritizējot spriedumu, kā rezultātā likumdevējs grozīja likumu un no 2000. gada 1. augusta tiesnešu atsevišķās domas tiek publicētas.¹⁴³

Analizējot Latvijas atsevišķo domu publicēšanas īpatnības, ir jānošķir tiesvedību Satversmes tiesā no tiesvedības vispārējās jurisdikcijas un administratīvajās tiesās. Satversmes tiesas likumā ir noteikta publicēšanas kārtība. Savukārt attiecībā uz vispārējās jurisdikcijas tiesām un administratīvajām tiesām likums nenoteic speciālu publicēšanas kārtību. Atsevišķi izvērtējams būtu regulējums kriminālprocesā.

Latvijā saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 30. pantu tiesneši atsevišķās domas izsaka rakstveidā un pievieno lietai, bet tiesas sēdē nepaziņo.¹⁴⁴ Atsevišķo domu publicēšanu nosaka Satversmes tiesas likuma 33. pants, kurā noteikts, ka lietai pievienotās atsevišķās domas publicē laikrakstā „Latvijas Vēstnesis” ne vēlāk kā divus mēnešus pēc sprieduma pieņemšanas. Atsevišķās domas tiek publicētas arī reizi gadā iznākošajā Satversmes tiesas spriedumu krājumā un tiesas oficiālajā mājaslapā. Līdz ar to tiesnešu izteiktās atsevišķās domas netiek publicētas kopā ar spriedumu uzreiz pēc tā pasludināšanas vai parakstīšanas, ja lietu izskata rakstveida procesā. Spēkā esošais regulējums noteic, ka tās publicējamās noteiktā laikā pēc sprieduma pieņemšanas. Latvija šajā ziņā ir unikāla, jo nevienas valsts normatīvais regulējums attiecībā uz Konstitucionālajām tiesām neparedz šādu regulējumu, kurš gan nodrošina tiesas autoritāti, gan vienlaikus atklāj juridiskus argumentus, kas nepieciešami diskusijai vienīgi par dažādiem tiesību jautājumiem.

¹⁴³ Kelemen K. La giustizia costituzionale nei paesi dell'Europa centra-orientale. Modelli stili, prassi. Univerista degli Studi di Firenze. Tesi di dottorato. pp.156-157.

¹⁴⁴ Satversmes tiesas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1996. 14. jūnijs, Nr. 103.

Tomēr likuma regulējums par termiņu „ne vēlāk kā divus mēnešus pēc sprieduma pieņemšanas” ir neskaidrs, ņemot vērā minētās normas mērķi. Arī Satversmes tiesas reglaments sīkāk nepasaka, pēc kāda principa tiek izvērtēts, kad šajā divu mēnešu laikā, atsevišķās domas tiek publicētas.

Līdz 2014. gada 12. februārim spēkā bija 2001. gada 30. janvārī pieņemtais Satversmes tiesas reglaments, kurš paredzēja atsevišķo domu publicēšanas procedūru. Reglamenta 224. un 225. punkts noteica, ka atsevišķās domas ievieto slēgtā aploksnē, kuru pievieno lietai un glabā trīs mēnešus.¹⁴⁵ Līdz ar to bija skaidri noteikts, ka atsevišķās domas netiek publiskas trīs mēnešus. Ievērojot minētā regulējuma mērķi, proti, nodrošināt tiesas sprieduma autoritāti, izvairoties no iespējamās spriedumā ietvertās argumentācijas apšaubīšanas, ja tiesnešu nevienprātīgais balsojums un atsevišķās domas tiktu paziņotas vienlaikus ar spriedumu, šāda ne mazāk kā trīs mēnešu nogaidīšanas prasība bija skaidra un pamatota.

Šobrīd likums paredz it kā divu mēnešu nogaidīšanas termiņu, tomēr skaidri nosaka, ka atsevišķās domas publicējamās „ne vēlāk kā divus mēnešus pēc sprieduma pieņemšanas”. Praksē parasti atsevišķās domas tiek publicētas divus mēnešus pēc sprieduma pieņemšanas.¹⁴⁶ Kā uzsver bijušais Satversmes tiesas priekšsēdētājs Aivars Endziņš, „atsevišķās domas vairāk domātas speciālistu analīzei, pretējā gadījumā, ja tās pievienos spriedumam uzreiz, tās var uztvert emocionāli. Kad kaislības ir norimušās, tad var publicēt”.¹⁴⁷ No tā var secināt, ka likumā būtu regulējams periods, kurā atsevišķās domas nevarētu tikt publiskas, bet nevis iespējami vēlākais publicēšanas laiks.

Tādējādi Satversmes tiesā paredzēta speciāla atsevišķo domu publicēšanas kārtība un atliekošais publicēšanas termiņš, kura mērķis ir izvairīties no sabiedrības politiskas un sociālas ietekmes uz tiesas autoritāti.

Latvijā Satversmes tiesas process arī ir vienīgais, kur likumā skaidri noteikts atsevišķo domu publicēšanas regulējums. Ņemot vērā atsevišķo domu spēkā esošā regulējuma līdzību civilprocesā un administratīvajā procesā, kopīgi var apskatīt

¹⁴⁵ Satversmes tiesas reglaments: Reglamentī. (*zaudējis spēku*). "Latvijas Vēstnesis", 2001. gada 6. februārī, Nr. 20.

¹⁴⁶ Skatīt, piemēram, Satversmes tiesas tiesnešu Aijas Brantas un Kristīnes Krūmas 2013. gada 23. aprīlī atsevišķās domas lietā Nr.2012-16-01, kur spriedums tika paskaidrots 2013. gada 10. maijā. Atsevišķās domas tika publicētas oficiālajā izdevumā „Latvijas Vēstnesis” 2013. gada 11. jūlijā Nr.133; Satversmes tiesas tiesnešu Gunāra Kūtra, Ulda Ķīņa un Sanitas Osipovas 2012. gada 2. janvāra atsevišķās domas lietā Nr.2011-03-01, kur spriedums tika paskaidrots 2011. gada 20. decembrī, tika publicētas oficiālajā izdevumā „Latvijas Vēstnesis” 2012. gada 23. februārī Nr.31.

¹⁴⁷ Endziņš A. Tiesnešiem bijušas domstarpības par robežlīgumu. Pieejams: <http://www.knl.lv/raksti/228/print/> [2013. gada 30. aprīlis]

publicēšanu šajos procesos. Civilprocesa likuma 472. panta piektā daļa noteic, ka „Senators, [...] 15 dienu laikā pēc sprieduma pilna teksta sastādīšanas ir tiesīgs rakstveidā izteikt savas atsevišķās domas, kas pievienojamas lietai”,¹⁴⁸ bet Administratīvā procesa likuma 346. panta ceturtnā daļa noteic, ka „Tiesnesis [...] 15 dienu laikā pēc sprieduma pilna teksta sastādīšanas var rakstveidā izteikt savas atsevišķās domas, kas pievienojamas lietai [...]”.¹⁴⁹ Līdz ar to no Administratīvā procesa likuma un Civilprocesa likuma normām tieši neizriet speciāla tiesnešu atsevišķo domu publicēšanas kārtība. Tomēr praksē atsevišķās domas tiek pievienotas spriedumiem un tiek publicētas tiesas mājaslapā.¹⁵⁰ Papildu tam atsevišķās domas var tikt publicētas arī citos avotos, piemēram, Augstākās tiesas Civillietu departamenta, kuras iztieca senatora Alda Laviņa atsevišķās domas lietā Nr. SKC–11/2010, tika publicētas žurnālā „Jurista Vārds”.¹⁵¹ Tiesas mājaslapa būtu uzskatāma par pietiekamu informācijas avotu, kurā atsevišķās domas tiek publicētas, ievērojot atsevišķo domu mērķi un nozīmi. Piemēram, Lietuvā Konstitucionālās tiesas reglaments nosaka, ka tiesnešu izteiktās atsevišķās domas publicējamas tikai tiesas mājas lapā internetā.¹⁵²

Kriminālprocesa likuma 516. pants noteic, ka tiesneši atsevišķās domas izsaka rakstveidā un pievieno lietai slēgtā aploksnē un ar tām var iepazīties tikai augstākas instances tiesa nolēmuma pārsūdzības gadījumā, turklāt, pasludinot spriedumu, atsevišķās domas nepaziņo.¹⁵³ No minētā regulējuma nepārprotami izriet, ka atsevišķās domas ir ierobežoti pieejamas, tās netiek publicētas, un gadījumā, ja tiesas nolēmums netiek pārsūdzēts, atsevišķās domas pat vispār netiek atklātas. Arī Igaunijā attiecībā uz krimināllietām ir ierobežota atsevišķo domu publicēšana. Igaunijas Kriminālprocesa likuma 306. paragrāfa ceturtnajā daļā ir noteikts, ka tiesnesis, kas palicis mazākumā, sagatavo savas atsevišķās domas rakstveidā un pievieno lietas materiāliem, bet tās netiek publicētas kopā ar tiesas spriedumu.¹⁵⁴

¹⁴⁸ Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 3. novembris. Nr. 326.

¹⁴⁹ Administratīvā procesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 14. novembris. Nr. 164.

¹⁵⁰ Tiesu nolēmumus publicē saskaņā ar likuma „Par tiesu varu” 28.² panta piekto daļu, kurā noteikts, ka „Atklātā tiesas sēdē pieņemtus tiesas spriedumus pēc to spēkā stāšanās publicē mājaslapā internetā, ja likumā nav noteikts citādi [...]”.

¹⁵¹ Senatora Alda Laviņa 2010. gada 2. jūlija atsevišķās domas lietā Nr. SKC–11/2010. Jurista vārds, 2010. 28. septembris Nr. 39.

¹⁵² Lietuvas Konstitucionālās tiesas reglaments. Pieejams: http://www.lrkt.lt/Documents4_e.html [2013. gada 3. maijs]

¹⁵³ Kriminālprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 11. maijs, Nr. 74.

¹⁵⁴ Igaunijas Kriminālprocesa likums. Pieejams: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [2014. gada 5. aprīlī]

Līdz ar to atsevišķo domu publiskošana notiek, publicējot tās tiesas mājaslapā, kopā ar spriedumu, savukārt krimināllietās atsevišķo domu publiskošana ir salīdzinoši ierobežotāka, kas saistīts ar specifisko atsevišķo domu regulējumu, paredzot tās vienīgi pirmajā instancē.

3. ATSEVIŠĶO DOMU NOZĪME

Atsevišķo domu institūtam ir gan priekšrocības, gan trūkumi, tomēr ņemot vērā šī institūta izplatību, tam ir nozīme demokrātiskā sabiedrībā. Pētot atsevišķo domu nozīmi, nav svarīgi, vai tās ir konstitucionālās tiesas, vai vispārējās jurisdikcijas tiesu tiesnešu atsevišķās domas.¹⁵⁵ Tāpēc, vērtējot institūta nozīmi Latvijā, visas atsevišķās domas ir jāvērtē kopsakarā.

Atsevišķās domas ir cieši saistītas ar tiesas autoritāti un leģitimitāti, runājot par tiesas leģitimitāti, izšķir divus principus un abi no tiem ir cieši saistīti ar tiesnešu atsevišķajām domām – tiesnešu neatkarību un lēmumu pieņemšanas caurskatāmību. Tāpēc vērtējot institūta nozīmi, ir svarīgi apskatīt abus no šiem principiem. Papildu tam atsevišķajām domām kā autoritatīvam tiesību avotam ir būtiska nozīme arī tiesību doktrīnas attīstībā.

3.1. Atsevišķās domas kā tiesneša neatkarības principa sastāvdaļa

Tiesnešu un tiesas neatkarība ir viens no demokrātiskas un tiesiskas valsts pamatprincipiem. Tiesnešu neatkarība ir viens no līdzekļiem demokrātijas un tiesiskuma nodrošināšanai un stiprināšanai, kā arī obligāts priekšnosacījums tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošanai.¹⁵⁶ Tiesnesim jābūt neatkarīgam,¹⁵⁷ neraugoties uz tiesību normu sarežģītību, laika trūkumu, politiskajām svārstībām un viedokļu maiņām. Tiesnesim kā likuma sargam ir pienākums būt patstāvīgam un izturīgam. Tiesām jāizvairās no biežām, neparedzamām vai nejausām pretrunām vai pārmaiņām¹⁵⁸

Tiesneša atsevišķās domas ir viens no veidiem, kā tiek nodrošināta individuālā tiesneša neatkarība. Tiesneša neatkarība ietver prasību būt neatkarīgam ne tikai no izpildvaras un likumdevēja, lietas dalībniekiem, sabiedrības un mēdiju iespējamā spiediena, bet arī no pārējiem tiesnešiem. Iespēja paust savu individuālo viedokli pasargā katra tiesneša autonomiju lēmuma pieņemšanā un neatkarību no pārējiem tiesas sastāva

¹⁵⁵ Kelemen K. Dissenting Opinions in Constitutional Courts. German Law Journal, 2013 Vol.14 Nr. 8, p. 1357. Pieejams: <http://www.germanlawjournal.com/pdfs/Vol14-No8/14.8.18.pdf> [2014. gada 2. martā]

¹⁵⁶ Par likuma "Par tiesu varu" pārejas noteikumu 7.punkta otrā teikuma un 17.punkta (2008.gada 14.novembra likuma redakcijā) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 83. un 107.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2009. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr.2009-11-01 7. punkts. Latvijas Vēstnesis, 2010. 20. janvāris Nr. 10.

¹⁵⁷ Latvijas Republikas Satversme. Likumu un valdības rīkojumu krājums, 1922. gada 7. augusts, Nr. 12

¹⁵⁸ Briede J. Satversmes 83. pants. Grām.:Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VI nodaļa. Tiesa. VII nodaļa. Valsts kontrole. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013. 62. lpp.

locekļiem.¹⁵⁹ Tā ir mazākumā palikušo tiesnešu tiesība paust kolēģiem savu atšķirīgo redzējumu un pat piedāvāt, un ieteikt citu nolēmumu.¹⁶⁰ Tiesnesim izteikt un aizstāvēt savu personīgo viedokli var būt emocionāli un psiholoģiski grūts uzdevums. Vēl sarežģītāk ir pārliecināt par pretējo vairākumā esošos tiesas sastāva locekļus, jo vienam pašam vai esot mazākumā ir korekti un argumentēti jāiestājas pret ļoti augsti kvalificētiem kolēģiem.¹⁶¹ Neskatoties uz atšķirīgajiem tiesnešu viedokļiem, nevar uzskatīt, ka atsevišķās domas kaut kā ietekmētu tiesas sastāva vienotību, jo prakse rāda, ka tiesneši, kas vienā lietā ir mazākumā, jau citā var būt vairākumā esošie.¹⁶²

Tiesnešu atsevišķās domas ir viena no izpausmēm, kā tiek nodrošināta arī tiesnešiem piemītošā pamattiesība – vārda brīvība.¹⁶³ Šāda tiesneša brīvība paust savas atsevišķās domas ir nepieciešama, lai nerastos situācija, ka tiesnesim piespiedu kārtā jāpiekrīt vairākumam un viņam tiek liegta iespēja izteikt savu viedokli, kas būtu morāli nepieļaujami.¹⁶⁴ Jebkāda ārējā ietekme, akla pakļaušanās vairākuma viedoklim, var novest pie vārda brīvības un tiesneša neatkarības zaudēšanas.¹⁶⁵

Tādējādi tiesnešu atsevišķās domas ir viens no līdzekļiem, kā tiek nodrošināta tiesneša individuālā neatkarība un tiesneša tiesības uz vārda brīvību.

¹⁵⁹ Raffaelli R. Dissenting opinions in the Supreme Courts of the Member States. Study. Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs. European Union, 2012. p.12. Pieejams:<http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201304/20130423ATT64963/20130423ATT64963EN.pdf> [2013. gada 15. maijā]

¹⁶⁰ Safaleru E. Dissenting opinion of the Constitutional Court's judge: one of the guarantees of his independence. Report on the conference on „The Importance of Dissenting and Concurring Opinions in the Development of Judicial Review”. Batumi, Georgia, 17 – 18 September 2010. pp.3 – 4 Pieejams: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU\(2010\)015-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU(2010)015-e) [2014. gada 17. marts]

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Toader T. The importance of dissenting and concurring opinions for the Romanian constitutional justice. Report on the conference on „The Importance of Dissenting and Concurring Opinions in the Development of Judicial Review”. Batumi, Georgia, 17 – 18 September 2010. Pieejams: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU\(2010\)019-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU(2010)019-e) [2014. gada 17. marts]

¹⁶³ Schermers G., Waelbroeck D. F. Judicial Protection in the European Union, 2001, VI ed., p. 736, riprodotto in Global Constitutionalism, Yale Law School, 2008, p. I – 5.

¹⁶⁴ Lord Bingham of Cornhill, A Personal Perspective, address delivered at the Oxford Institute of European and Comparative law, June, 20, 2008, in Global Constitutionalism, Yale Law School, 2008 p. I - 31.

¹⁶⁵ Safaleru E. Dissenting opinion of the Constitutional Court's judge: one of the guarantees of his independence. Report on the conference on „The Importance of Dissenting and Concurring Opinions in the Development of Judicial Review”. Batumi, Georgia, 17-18 September 2010. pp.3 – 4 Pieejams: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU\(2010\)015-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU(2010)015-e) [2014. gada 17. marts]

Atsevišķās domas individualizē katra tiesneša pozīciju.¹⁶⁶ Tās norāda uz katra tiesneša personisko stilu, jo tām vairs nepiemīt sprieduma bezpersoniskais stils. Veids, kādā tiek rakstītas atsevišķās domas, atspoguļo tiesisko kultūru, kurā tiesnesis darbojas.¹⁶⁷ Tāpat atsevišķās domas ataino arī tiesnešu dažādo tiesību izpratni un atšķirīgo specializāciju konstitucionālās tiesas tiesnešu vidū.¹⁶⁸

Daudzi autori uzsver, ka ar tiesnešu atsevišķo domu palīdzību ir iespējams uzlabot tiesas sprieduma kvalitāti un skaidrību. Pieļaujot tiesnešu atsevišķās domas, palielinās katra tiesneša individuāla atbildība. Turklāt tas, ka citi tiesneši var publiski iebilst, liek tiesnešiem rūpīgāk izstrādāt spriedumu, labāk to pamatot. Īpaši tas attiecas uz situācijām, kad atsevišķās domas tiek apspriestas un rakstītas pirms galīgā lēmuma pieņemšanas (vienlaikus ar tiesas nolēmuma sagatavošanu), jo tas var likt vairākumam atspēkot tiesnešu paustos pretargumentus.¹⁶⁹ Pat tie autori, kas ir „pret” tiesnešu atsevišķo domu publicēšanu uzsver, ka bieži vien vienprātīgā balsojumā tiesnešu kompromisa meklējumi var novest pie nesakarīga un neskaidra sprieduma, jo šādā gadījumā, lai katrs no tiesnešiem būtu apmierināts, spriedumā tiek iekļauti kādi konkrēti argumenti, taču tiem secīgi neiekļaujas pārējā sprieduma daļā.¹⁷⁰ Turklāt, pat tad, ja tiesnesis iebilst tikai pret argumentiem, viņam ir iespēja paust individuālu viedokli, nevis savus argumentus iekļaut vairākuma pieņemtajā spriedumā, kā rezultātā spriedums kļūst saprotamāks un secīgāks. Tiesnešu atsevišķās domas mazina tiesnešu nesaskaņas, nodrošinot, ka netiek ierobežota arī mazākumā esošo tiesnešu individuālā neatkarība, jo viedoklis un argumenti ir pilnībā pieejami sabiedrībai ar tiesnešu atsevišķo domu palīdzību.¹⁷¹

¹⁶⁶ Safaleru E. Dissenting opinion of the Constitutional Court's judge: one of the guarantees of his independence. Report on the conference on „The Importance of Dissenting and Concurring Opinions in the Development of Judicial Review”. Batumi, Georgia, 17-18 September 2010. pp.3-4 Pieejams: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU\(2010\)015-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU(2010)015-e) [2014. gada 17. marts]

¹⁶⁷ Kirby. M.D. Judicial dissent – Common Law and Civil Law traditions. Law quarterly review, 2006. p.3.

¹⁶⁸ Toader T. The importance of dissenting and concurring opinions for the Romanian constitutional justice. Report on the conference on „The Importance of Dissenting and Concurring Opinions in the Development of Judicial Review”. Batumi, Georgia, 17-18 September 2010. Pieejams: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU\(2010\)019-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU(2010)019-e) [2014. gada 17. marts]

¹⁶⁹ Raffaelli R. Dissenting opinions in the Supreme Courts of the Member States. Study. Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs. European Union, 2012. pp.12-13. Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201304/20130423ATT64963/20130423ATT64963EN.pdf> [2013. gada 15. maijā]

¹⁷⁰ Ibid.

¹⁷¹ Ibid. p.14.

Tādējādi tiesnešu atsevišķo domu publicēšana sekmē sprieduma kvalitāti, jo palielinās katra tiesneša individuāla atbildība par spriedumu.

Tomēr attiecībā uz tiesnešu neatkarības nodrošināšanu pastāv arī pilnīgi pretējs viedoklis, proti, tie, kas iestājas pret atsevišķajām domām, uzskata, ka aizliegums tiesnešiem publicēt atsevišķās domas saglabā tiesnešu neatkarību, jo tiesnesis tādējādi tiek pasargāts no iespējamās sabiedrības reakcijas.

Kad spriedums ir pieņemts koleģiāli un katra tiesneša atsevišķais viedoklis paliek neatklāts sabiedrībai, tiesnesis varot veiksmīgāk izspriest lietas, balstoties uz paša individuālo pārliecību, sirdsapziņu un uzskatiem, jo viņam nav jābaidās par iespējamām sekām un to, kā šāds spriedums ietekmēs viņa karjeru. Turklāt tas ir svarīgi gadījumos, ja tiesnesis nav ievēlēts uz mūžu,¹⁷² kā tas ir vairumā Konstitucionālo tiesu, kur atšķirībā no vispārējās jurisdikcijas tiesām netiek pieļauta konstitucionālo tiesnešu ievēlēšana uz mūžu. Parasti šie tiesneši tiek ievēlēti uz noteiktu termiņu un viņu pārvēlēšana nav pieļaujama (tomēr pastāv izņēmumi).¹⁷³ Šajā gadījumā pastāv iespēja, ka tiesnešu atklāts atsevišķs viedoklis var apdraudēt viņu neatkarību, un var pastāvēt kaut vismazākā iespēja, ka tiesnesis spriedīs lietu, paturot prātā nākotnes plānus.¹⁷⁴ Taču tiesneša profesija nozīmē būt uzmanības centrā.¹⁷⁵ Tāpēc tiesnesim atsevišķos lēmumos ir jāreķinās ar publicitāti un iespējamo sabiedrības reakciju. Piemēram, Satversmes tiesā, lai pēc iespējas netiktu apdraudēta tiesneša neatkarība, proti, netiktu uz konkrēto tiesnesi izdarīts spiediens par kādam nepieņemamu viedokli, ir noteikts, ka atsevišķās domas tiek publicētas vairākus mēnešus pēc sprieduma pieņemšanas.

Tādējādi likumdevējs var paredzēt mehānismus, lai pēc iespējas nodrošinātu, ka tiesnesis spēj spriest taisnīgi un objektīvi, godīgi paužot arī savu atšķirīgo viedokli.

Autore tomēr nepiekrīt šim otrajam viedoklim, proti, tam, ka tiesnešu neatkarība tiek vairāk pasargāta un nodrošināta, neparedzot atsevišķās domas vai npublicējot informāciju par tām. Parasti lielāku negatīvo spiedienu tomēr izjūt tiesnešu sastāva

¹⁷² Raffaelli R. *Dissenting opinions in the Supreme Courts of the Member States*. Study. Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs. European Union, 2012. p.9. Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201304/20130423ATT64963/20130423ATT64963EN.pdf> [2013. gada 15. maijā]

¹⁷³ Pleps J., Pastars E., Plakane I. *Konstitucionālās tiesības*. Papildināts un pārstrādāts izdevums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 394. lpp

¹⁷⁴ Raffaelli R. *Dissenting opinions in the Supreme Courts of the Member States*. Study. Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs. European Union, 2012. p.9. Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201304/20130423ATT64963/20130423ATT64963EN.pdf> [2013. gada 15. maijā]

¹⁷⁵ Tiesnešu ētikas kodeksa 2.kanons. Pieņemts Latvijas Republikas tiesnešu konferencē 1995. gada 20. aprīlī. Pieejams: <http://www.tiesas.lv/normativie-akti-3>

vairākums – nolēmuma autori. Atsevišķās domas nerada tūlītējas sekas. Līdz ar to nav pamats vērsties pret tiesnešiem, kas palikuši mazākumā.

Atsevišķas diskusijas vērts būtu Latvijas regulējums attiecībā uz atsevišķajām domām Satversmes tiesā. Latvija ir vienīgā Eiropas valsts, kurā Konstitucionālās tiesas tiesnesim noteikts pienākums rakstīt atsevišķās domas gadījumā, ja viņš nepiekrīt vairākuma viedoklim. Šajā gadījumā varētu diskutēt par to, vai šāds regulējums ir piemērotākais tiesneša individuālās neatkarības nodrošināšanai. Tiesības rakstīt atsevišķās domas ļauj pašam tiesnesim pat pie pretēja balsojuma izvēlēties, vai paust tās publiski, vai tomēr publiski par savu atšķirīgo viedokli nerunāt. Pienākums rakstīt atsevišķās domas var radīt situāciju, kad tiesnesis, ja viņš nevēlas publiski paust savu atšķirīgo viedokli, balso pretēji savai pārliecībai un līdz ar to nav neatkarīgs sava lēmuma pieņemšanā.

Tādējādi tiesnešu individuālās neatkarības prasībām atbilstošāks ir tāds regulējums, kas paredz tiesneša tiesību, bet ne pienākumu rakstīt atsevišķās domas.

3.2. Atsevišķo domu nozīme lēmumu pieņemšanas caurskatāmības nodrošināšanā

Tiesneša atsevišķās domas var veicināt tiesas autoritāti un uzlabot tiesas leģitimitāti ne tikai tāpēc, ka tādējādi tiek nodrošināta tiesas neatkarība, bet arī tāpēc, ka tās norāda uz tiesas procesa caurskatāmību.¹⁷⁶ Sabiedrība vēlas zināt, kāpēc tiesa ir izvēlējusies tādu, nevis citādu tiesiskā strīda risinājumu. Tādējādi sabiedrība uzticas nevis pašam nolēmumam, bet gan tā pamatojumam.¹⁷⁷

No tiesneša atsevišķajām domām kļūst acīmredzami, ka tiesa, pieņemot galīgo lēmumu, ir izvērtējusi dažāda veida argumentus, nevis automātiski tos noraidījusi.¹⁷⁸ Atsevišķās domas demonstrē, ka zaudējušās puses argumenti ir tiesā nopietni ņemti vērā, tāpēc tas vairo tiesas leģitimitāti.¹⁷⁹ Tiesai ir svarīgi, lai tiesiskā strīda risinājumam

¹⁷⁶ Kelemen K. Dissenting Opinions in Constitutional Courts. German Law Journal, 2013 Vol.14 Nr. 8, p. 1358. Pieejams: <http://www.germanlawjournal.com/pdfs/Vol14-No8/14.8.18.pdf> [2014. gada 2. martā]

¹⁷⁷ Bārdiņš G. Dialoga metode un sabiedrības uzticība tiesai. Jurista Vārds. 2007. 18. septembris, Nr. 38.

¹⁷⁸ Raffaelli R. Dissenting opinions in the Supreme Courts of the Member States. Study. Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs. European Union, 2012. pp.13-14. Pieejams:<http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201304/20130423ATT64963/20130423ATT64963EN.pdf> [2013. gada 15. maijā]

¹⁷⁹ Kirby. M.D. Judicial dissent – Common Law and Civil Law traditions. Law quarterly review, 2006. p. 5.

piekristu arī tas lietas dalībnieks, kuram tas ir nelabvēlīgāks.¹⁸⁰ Protams, tiesnesim nav jāvērtē izpatikt kādai no pusēm, jo vienmēr vienai no pusēm spriedums būs labvēlīgāks kā otrai, tomēr, saskaroties ar strīdīgām vērtībām un interesēm, atsevišķās domas var zaudētājam dot atbalstu, piemēram, ka nākotnē kaut kas var mainīties.¹⁸¹ Šādam nolūkam, piemēram, var kalpot tiesneša piekrītošās domas.

Tādējādi atsevišķās domas pārliecina sabiedrību par galīgo spriedumu, turklāt, rada sabiedrībai iespaidu, ka tiesa, pieņemot galīgo lēmumu, ir apsvērusi dažāda veida argumentus.

Tiesneša atsevišķās domas paaugstina argumentācijas kvalitāti, jo tiem tiesnešiem, kas gatavo atsevišķās domas, ir jāizskaidro, kāpēc tie nepiekrīt vairākumam.¹⁸² Savukārt tiesnešu vairākumu tas parasti mudina rakstīt pēc iespējas pārliecinošāku nolēmumu, lai juristiem, kas iepazīstas ar atsevišķajām domām, pierādītu, ka tās pamatoti nav guvušas vairākuma atbalstu.¹⁸³ Tāpēc, ja tiesas nolēmumā izmantoti spēcīgi argumenti, tiesneša atsevišķais viedoklis var tikai pastiprināt tiesas nolēmumu, pierādot, ka tiesa ir izvērtējusi visus strīdīgos jautājumus un šaubas.¹⁸⁴ Tāpēc arī tiesneša atsevišķās domas ne vienmēr būs tiesas autoritātes apdraudējums. Tiesas sprieduma autoritāte nav atkarīga no tā, cik tiesneši ir balsojuši „par” vai „pret”, bet gan tā tiek vērtēta pēc pavisam citiem kritērijiem – sprieduma kvalitātes, pamatotības, tā spējas pārliecināt un tā pieņemamības sabiedrības un juristu vidū.¹⁸⁵ Sabiedrība uzticēsies tiesai, ja tās nolēmumi būs skaidri un pārliecinoši.¹⁸⁶

Līdz ar to tiesnešu atsevišķās domas paaugstina tiesas sprieduma kvalitāti un ataino to, ka visi tiesneši ir aktīvi iesaistīti nolēmuma pieņemšanas procesā (strādā pie nolēmuma pieņemšanas).

¹⁸⁰ Bārdiņš G. Dialoga metode un sabiedrības uzticība tiesai. Jurista Vārds. 2007. 18. septembris, Nr.38.

¹⁸¹ Rosenfeld M. Comparing constitutional review by the European Court of Justice and the U.S. Supreme Court. International Journal of Constitutional Law, 2006 Nr. 4 (4), pp. 618 – 651

¹⁸² Jakab A. Judicial Reasoning in Constitutional Courts: A European Perspective. German Law Journal. Special Issue: Constitutional Reasoning, German Law Journal, 2012. Vol.14, No.8. Pieejams: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1956657 [2014. gada 10. aprīlī]

¹⁸³ Pierhuroviča L. Juridiskais aktīvisms Eiropas Savienības Tiesas praksē darba tiesību jomā. Jurista Vārds 2010. gada 9. novembris, Nr.45.

¹⁸⁴ Safaleru E. Dissenting opinion of the Constitutional Court's judge: one of the guarantees of his independence. Report on the conference on „The Importance of Dissenting and Concurring Opinions in the Development of Judicial Review”. Batumi, Georgia, 17 – 18 September 2010. p.4. Pieejams: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU\(2010\)015-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU(2010)015-e) [2014. gada 17. marts]

¹⁸⁵ Ibid.

¹⁸⁶ Bārdiņš G. Dialoga metode un sabiedrības uzticība tiesai. Jurista Vārds. 2007. 18. septembris, Nr. 38.

Tiesnešu atsevišķo domu institūts uzlabo tiesas un tiesas procesa caurskatāmību, kas ir viens no priekšnoteikumiem tiesas uzticības sekmēšanai. Absolūts atsevišķo domu aizliegums tiek kritizēts tieši ar to, ka tādējādi iztrūkst tiesas procesa caurskatāmība.¹⁸⁷ Minētais jo īpaši svarīgi ir attiecībā uz konstitucionālo tiesu. Sabiedrībai ir jāzina iemesli, kāpēc tiesa atzinusi par spēkā neesošām tiesību normas, kuras iepriekš pieņēmuši tautas vēlētie pārstāvji parlamentā. Atsevišķās domas palīdz skaidrot sabiedrībai vairākuma pieņemtā nolēmuma būtību.¹⁸⁸ Atsevišķos gadījumos iekrītošās domas tiek gatavotas ne tikai tāpēc, ka kāds no tiesnešiem uzskatītu spriedumā iekļautos argumentus par nepareiziem, bet tāpēc, lai vēl vairāk paskaidrotu sabiedrībai un sprieduma izpildītājam nolēmumā ietverto argumentāciju. Turklāt, ja tiesa un tiesas process ir caurskatāmāks, tas nozīmē, ka ir lielāks pamats sabiedrībai uzticēties šādai tiesai.

Tādējādi atsevišķās domas vairo sabiedrības uzticamību taisnīgai tiesai un tiesas procesam.

Lai arī tiesas procesa caurskatāmības nodrošināšana ir ļoti būtiska, tomēr tā iespējama tikai tiktāl, ciktāl tā nenonāk pretrunā apspriežu istabas noslēpumu, kas ir viena no tiesneša neatkarības garantijām. Šajā sakarā autore vēlas norādīt uz atsevišķo domu formas un satura nozīmi. Absurda būtu situācija, ja atsevišķās domas – institūts, kura mērķis ir vairojot uzticību tiesai un veicināt tās autoritāti, patiesībā to mazinātu vai pat grautu. Analizējot atsevišķās domas dažādās tiesās un dažādās valstīs, konstatējams, ka to saturs liecina lielākoties par cieņpilnu attieksmi pret vairākuma viedokli, neatklājot argumentus, kas būtu uzskatāmi par apspriežu istabas noslēpumu. Tomēr atsevišķos gadījumos var runāt par zināmu šā institūta ļaunprātīgu izmantošanu un nekorektu attieksmi, kas var iedragāt gan uzticamību tiesai, gan tiesas autoritāti.¹⁸⁹

Līdz ar to, lai arī tiesnešu atsevišķās domas nodrošina tiesas procesa caurskatāmību, tās nedrīkst nonākt pretrunā ar citu tiesnešu tiesībām.

¹⁸⁷ Chang W.C. Strategic judicial responses in politically charged cases: East Asian experiences. *International Journal of Constitutional Law*, 2010. Nr.8(4) pp.885-910

¹⁸⁸ Mastor W., *Les opinions séparées des juges constitutionnels*, Aix-en-Provence – Paris, Presses universitaires d'Aix-Marseille – Economica, 2005, p. 19.

¹⁸⁹ Lietuvas Konstitucionālās tiesas tiesneša Egidius Šileikis atsevišķās domas. Pieejamas: <http://www.lrkt.lt/Dokumentai.html> [2014. gada 10. maijā]

3.3. Atsevišķo domu nozīme tiesību doktrīnas attīstībā

Tiesnešu atsevišķās domas neietekmē ne konkrētā sprieduma saturu, ne sprieduma saistošo spēku.¹⁹⁰ Tomēr atsevišķajām domām var būt būtiska loma tiesību attīstībā nākotnē: dažās lietās atsevišķās domas var pat kļūt par nākamo vairākuma viedokli, vai vismaz ietekmēt to.¹⁹¹ Arī viens no iemesliem, kāpēc tiesneši raksta atsevišķās domas, ir nevis vienkārši skaidrot, kāpēc tiesnesis ir nonācis pie cita slēdziena, bet gan ar cerību, ka pie šī jautājuma risināšanas atgriezīsies nākotnē. Tas ir izsecināms no tā, ka tiesneši nevis vienkārši norāda uz to, kam nepiekrīt spriedumā, bet gan sniedz izsmeļošu pamatojumu alternatīvam risinājumam.¹⁹²

Atsevišķās domas ir kā informatīvs komentārs pie sprieduma, kam ir īpaša nozīme tur, kur valsts tiesību kultūra vēl nav attīstījusies, kur trūkst skaidras un precīzas tiesību normas vai kur trūkst interpretācijas par kādu konkrētu jautājumu. Tādējādi atsevišķās domas sagatavo augsni tiesu prakses maiņai vai attīstībai.¹⁹³ Atsevišķās domas palīdz interpretēt normas un atvasināt jaunas tiesības.¹⁹⁴

Tāpat lietās, kurās vairākums bijis ar ļoti nelielu pārsvaru, bet mazākumā esošie ir rakstījuši atsevišķās domas, šīs domas iezīmē problēmu. Un, iespējams, pie cita tiesas sastāva, šī problēma varētu būt atkal aktuāla un būtu jārisina nākotnē iepriekš mazākumā esošo tiesnešu atsevišķo domu virzienā.

Tādējādi pat, ja tiesnešu atsevišķajām domām nav saistoša spēka to publicēšanas brīdī, tās var iezīmēt tiesību attīstības tendences nākotnē.

Tiek uzskatīts, ka tiesneši, kuri izteikuši atsevišķās domas, veicina dialoga rašanos. Kā teicis ASV Augstākās tiesas tiesnesis A. Skalia (*Antonin Scalia*): „Tiesa pati par sevi

¹⁹⁰ Jurcena L. Criticism of the judiciary versus authority and independence of the judiciary. Конституционное правосудие. 2(56)2012. Ереван 2012, центр Конституционного права РА, с.74

¹⁹⁰ Administratīvā procesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 14. novembris. Nr.164 un Cīvilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 3. novembris. Nr. 326

¹⁹¹ Raffaelli R. Dissenting opinions in the Supreme Courts of the Member States. Study. Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs. European Union, 2012. p.15. Pieejams:<http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201304/20130423ATT64963/20130423ATT64963EN.pdf> [2013. gada 15. maijā]

¹⁹² Lynch A. The Intelligence of a Future Day': The Vindication of Constitutional Dissent in the High Court Australia – 1981 – 2003. Pieejams: http://www.gtcentre.unsw.edu.au/sites/gtcentre.unsw.edu.au/files/mdocs/Lynch_SydLR.pdf [2014. gada 2. maijā]

¹⁹³ Laffranque J. Dissenting Opinion and Judicial Independence. Juridica International, 2003. Vol.VIII, p. 172 Pieejams: http://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2004_1_14.pdf [2014. gada 16. marts]

¹⁹⁴ Apse D. Dissenting Opinion and Other Subsidiary Sources of Law as Creators of Legal Idea in the Period of the Legal System Collapse. Rīga: LU Raksti. Juridiskā fakultāte, 719. sēj., 2007, 101. – 111. lpp.

ir ne tikai centrālā institūcija, kas spriež tiesu, bet arī galvenā vieta, kur notiek būtiskas tiesnešu debates.”¹⁹⁵ Līdz ar to, arī pateicoties atsevišķajām domām, tieši tiesas ir tās, kur notiek doktrinālas diskusijas.

Labi pamatotas un pārliecinošas atsevišķās domas var dot pareizus signālus likumdevējam, jo var būt par pamatu jaunu tiesību normu radīšanai.¹⁹⁶ Tāpat atsevišķās domas var norādīt uz nepieciešamību mainīt domāšanas līmeni tiesību aktu jaunradē, lai likumdevējs (arī valsts pārvaldes institūcijas) neradītu tiesību aktus ārpus savas kompetences, kas neder konkrētajiem apstākļiem un vietai, tādējādi izkropļojot arī subsidiaritātes principa satura būtību.¹⁹⁷

Atsevišķās domas kalpo par sabiedrības informētāju, jo īpaši kalpo par informācijas avotu advokātiem, kas nodarbojas ar konkrētām lietām.¹⁹⁸ Tiesneši savās atsevišķajās domās var norādīt uz kādiem papildu, alternatīviem argumentiem, kurus juristi vai zemāku instanču tiesas tiesneši var ietvert kādā no nākamajām lietām. Tāpat atsevišķās domas var piesaistīt mediju vai sabiedrības uzmanību, ar nodomu paaugstināt spiedienu pret likumdevēju grozīt likumu, kas sabiedrības acīs ir netaisns.¹⁹⁹ Dialogs ar zemākām tiesām, likumdevēju un, iespējams, starptautiskām tiesām sekmē tiesību normu interpretāciju un tiesību doktrīnas attīstību.²⁰⁰

Līdz ar to tiesnešu atsevišķās domas veicina diskusijas starp tiesu, advokātiem un likumdevēju, tādējādi sekmējot tiesību normu interpretāciju un tiesību doktrīnas attīstību.

¹⁹⁵ Scalia A. Remarks on Dissenting Opinions, in A. ANZON. *L'opinione dissenziente*, Milano, Giuffrè, 1995, pp. 411-426

¹⁹⁶ Lord Bingham of Cornhill, A Personal Perspective, address delivered at the Oxford Institute of European and Comparative law, June, 20, 2008, in *Global Constitutionalism*, Yale Law School, 2008. p. I -31.

¹⁹⁷ Apse D. The Influence of Subsidiary Sources of Law on the Quality of Legal Acts in the Legislative Process and the System of National Governance. Starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums: *The Quality of Legal Acts and its Importance in Contemporary Legal Space*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2012, p.66

¹⁹⁸ Scalia A., *The Dissenting Opinion*, 1994 J. Sup. Ct. Hist., p. 33, *Global Constitutionalism*, Yale Law School, 2008. p. I – 42.

¹⁹⁹ Raffaelli R. *Dissenting opinions in the Supreme Courts of the Member States*. Study. Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs. European Union, 2012. p.15 [Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201304/20130423ATT64963/20130423ATT64963EN.pdf> [2013. gada 15. maijā]

²⁰⁰ *Ibid.*, pp. 14-15.

KOPSAVILKUMS

1. Tiesību zinātnē būtu vēlams precizēt tiesneša atsevišķo domu definīciju, norādot, ka tiesnešu atsevišķās domas ir noteiktā formā izteikts viena vai vairāku tiesnešu motivēts viedoklis, ja tiesnesim, kurš piedalās koleģiāla lēmuma pieņemšanā, ir atšķirīgs skatījums uz nolēmumā risināto tiesību jautājumu.
2. Atsevišķās domas var izteikt gan tiesnesis, kas nepiekrīt tiesas sastāva vairākuma viedoklim (tiesneša atšķirīgās domas), gan tiesnesis, kas balsojis par vairākuma viedokli, bet nepiekrīt nolēmumā paustajiem juridiskajiem argumentiem vai vēlas papildus izskaidrot, kāpēc tiesa ir pieņēmusi tieši šādu lēmumu (tiesneša piekrītošās domas).
3. Neatkarīgi no tā, kā likumdevējs ir definējis atsevišķo domu institūtu, tiesnesis ir tiesīgs pievienot gan atšķirīgo, gan piekrītošo viedokli.
4. Ņemot vērā tiesnešu individuālās neatkarības prasības, kā arī to, ka tiesneša atsevišķās domas pieļaujamas krimināllietās pirmajā instancē, pēc analogijas ar Kriminālprocesa likuma 516. pantu tiesneša atsevišķo domu institūts būtu attiecināms arī uz Augstākās tiesas Krimināllietu departamentu.
5. Kaut arī spēkā esošais normatīvais regulējums tieši neparedz iespēju Satversmes tiesas tiesnesim rakstīt atsevišķās domas par lēmumu par tiesvedības izbeigšanu, minētā nolēmuma statuss un tiesneša neatkarības prasība pieļauj arī šajā gadījumā paust tiesneša atsevišķās domas. Ja tiesnesis iesniedzis atsevišķās domas par lēmumu par tiesvedības izbeigšanu lietā, tad uz to attiecināmas visas tās pašas prasības, kuras Satversmes tiesas likums paredz attiecībā uz atsevišķajām domām pie sprieduma.
6. Satversmes tiesas procesa skaidra regulējuma nodrošināšanai likumdevējam Satversmes tiesas likuma 29. panta trešā daļa būtu jāizsaka šādā redakcijā:
“Tiesnesis, kurš balsojis pret viedokli, kas izteikts lēmumā par tiesvedības izbeigšanu, izsaka rakstveidā savas atsevišķās domas, kuras pievieno lietai, bet tiesas sēdē tās nepaziņo.”
7. Papildus tam Satversmes tiesas likuma 33. pantā izdarāmi grozījumi, kas attiecas gan uz spriedumu, gan lēmumu par tiesvedības izbeigšanu publicēšanu:
„33. pants. Satversmes tiesas sprieduma un lēmuma par tiesvedības izbeigšanu publicēšana.

(1) Satversmes tiesas spriedumu vai lēmumu par tiesvedības izbeigšanu ne vēlāk kā piecu dienu laikā pēc tā pieņemšanas publicē oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis", kā arī atbilstoši Satversmes tiesas reglamentam nosūta vai izsniedz lietas dalībniekiem. Ja lietai tiek pievienotas tiesneša atsevišķās domas, tās publicē oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" ne ātrāk kā divu mēnešu laikā pēc Satversmes tiesas sprieduma pieņemšanas.

(2) Satversmes tiesa reizi gadā publicē Satversmes tiesas nolēmumu krājumu, kurā pilnībā ietverti visi spriedumi un lēmumi par tiesvedības izbeigšanu un lietām pievienotās tiesnešu atsevišķās domas."

- 8.** Satversmes tiesas likuma ietvaros par atsevišķajām domām būtu uzskatāma arī tiesneša iespēja paust motivētos iebildumus pie kolēģijas lēmuma par lietas ierosināšanu. Minētie iebildumi pēc satura, pēc formas un pēc savas būtības atbilst tiesneša atsevišķajām domām.
- 9.** Atsevišķās domas kā nolēmuma sastāvdaļa nodrošina tiesas procesa caurskatāmību, tomēr tās nedrīkst apdraudēt tiesnešu apspriežu istabas noslēpumu.
- 10.** Atsevišķās domas tiesību zinātnes kontekstā uzskatāmas par vienu no avotiem, kas ietekmē tiesību doktrīnas attīstības tendences.

IZMANTOTO AVOTU SARAKSTS

Literatūra

1. Bārdiņš G. Dialoga metode un sabiedrības uzticība tiesai. *Jurista Vārds*. 2007. 18. septembris, Nr. 38.
2. Briede J. Satversmes 83. pants. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VI nodaļa. Tiesa. VII nodaļa. Valsts kontrole. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013. 62. lpp.
3. Civilprocesa likuma komentāri II daļa, Autoru kolektīvs prof. K. Torgāna (Zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012. 830., 839. lpp.
4. Endziņš A. Tiesnešiem bijušas domstarpības par robežlīgumu. Pieejams: <http://www.knl.lv/raksti/228/print/> [2013. gada 30. aprīlis]
5. Guļāns A. Augstākās tiesas attīstība: evolūcija, revolūcija vai normatīvā nolemība? Pamatziņojums 07.10.2005. konferencē. 6. lpp. Pieejams: <http://www.at.gov.lv> [2013. gada 15.aprīlī]
6. Meļķis E. Iztulkošanas metodes. Grām.: E.Meļķiņa (Zin. red.). Juridiskās metodes pamati: 11 soļi tiesību normu piemērošanā: Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 115. – 125. lpp.
7. Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 145. lpp.
8. Osis M. Atsevišķās domas Senāta spriedumos civillietās. *Jurista Vārds*, 2010. 5. oktobris, Nr. 40.
9. Pierhuroviča L. Juridiskais aktīvisms Eiropas Savienības Tiesas praksē darba tiesību jomā. *Jurista Vārds* 2010. gada 9. novembris, Nr. 45.
10. Rodiņa A., Amoliņa D. Lēmums par atteikšanos ierosināt lietu Satversmes tiesā: teorētiskie un praktiskie aspekti. *Jurista Vārds*, 2013. 2. jūlijs, Nr. 26.
11. Alfonso V. Deciding without deliberating. *International Journal of Constitutional Law*. 2013 Vol. 11 Nr. 3, pp. 557 – 584.
12. Altan A. The role of dissenting and concurring opinions in the Turkish practice. Report on the Conference on „The Importance of Dissenting and Concurring Opinions in the Development of Judicial Review”. Batumi, Georgia, 17 – 18 September 2010. p. 2. Pieejams: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU\(2010\)017-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU(2010)017-e) [2014. gada 15. marts]

13. Apse D. The Influence of Subsidiary Sources of Law on the Quality of Legal Acts in the Legislative Process and the System of National Governance. Starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums: The Quality of Legal Acts and its Importance in Contemporary Legal Space. Rīga: Latvijas Universitāte, 2012, p. 66
14. Apse D. Dissenting Opinion and Other Subsidiary Sources of Law as Creators of Legal Idea in the Period of the Legal System Collapse. Rīga: LU Raksti. Juridiskā fakultāte, 719. sēj., 2007, pp. 101 – 111.
15. Black's Law Dictionary. 7th ed. St. Paul, Minn.: West Publishing Co, 1999. p. 1119
16. Chang W.C. Strategic judicial responses in politically charged cases: East Asian experiences. International Journal of Constitutional Law, 2010. Nr.8(4) pp. 885 – 910
17. Franco Gallo. Intervento. Seminario di Studio „L'opinione dissenziente”, Palazzo della Consulta – 22 giugno 2009. Pieejams: <http://www.cortecostituzionale.it/default.do> [2013. gada 15. maijā]
18. Garajayev J. Formation of special opinion in the practice of the Constitutional court of the Azerbaijan Republic. Report on the conference on „The Importance of Dissenting and Concurring Opinions in the Development of Judicial Review”. Batumi, Georgia, 17 – 18 September 2010. Pieejams: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU\(2010\)018-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU(2010)018-e) [2014. gada 17. marts]
19. Hahm C. Beyond “law vs. politics” in constitutional adjudication: lessons from South Korea. International Journal of Constitutional Law, 2012 Nr. 10 (1), pp. 6 – 34.
20. Hanretty C. Dissenting opinions in the UKSC. 19ThursdayAug 2010, University of East Anglia. Pieejams: <http://ukscblog.com/dissenting-opinions-in-the-uksc> [2013. gada 10. maijā]
21. Jakab A. Judicial Reasoning in Constitutional Courts: A European Perspective. German Law Journal. Special Issue: Constitutional Reasoning, German Law Journal, 2012. Vol.14, No.8. Pieejams: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1956657 [2014. gada 10. aprīlī]
22. Jurcena L. Criticism of the judiciary versus authority and independence of the judiciary. Конституционное правосудие. 2(56)2012. Ереван 2012, центр Конституционного права РА, с. 73 – 74.

23. Kelemen K. Dissenting Opinions in Constitutional Courts. *German Law Journal*, 2013 Vol.14 Nr. 8, pp. 1347 – 1371. Pieejams: <http://www.germanlawjournal.com/pdfs/Vol14-No8/14.8.18.pdf> [2014. gada 2. martā]
24. Kelemen K. La giustizia costituzionale nei paesi dell'Europa centra-orientale. *Modelli stili, prassi. Univerista degli Studi di Firenze. Tesi di dottorato.* pp. 88 – 180.
25. Kelemen K. The road from Common Law to East-Central Europe, p. 119. Pieejams: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2168665 [2013. gada 2. maijā]
26. Kirby. M.D. Judicial dissent – Common Law and Civil Law traditions. *Law quarterly review*, 2006. pp. 3 – 15.
27. Laffranque J. Dissenting Opinion in the European Court of Justice - Estonia's - Possible Contribution to the Democratisation of the European Union Juridcial System. *Juridica International*, 2004. Vol.IX p. 16. Pieejams:http://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2004_1_14.pdf [2014. gada 20. martā]
28. Laffranque J. Dissenting Opinion and Judicial Independence. *Juridica International*, 2003. Vol.VIII, pp. 164 – 172. Pieejams:http://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2003_1_162.pdf [2014. gada 20. marts]
29. Lietuvas Konstitucionālās tiesas pārstāvja sniegtā informācija Venēcijas komisijai (Classic Venice Forum) saistībā ar Čīles Konstitucionālās tiesas uzdoto jautājumu. [Internets, ierobežotas pieejamības informācija] Pieejams: <http://www.venice.coe.int/JU/VeniceForum/> [2013. gada 10. maijs]
30. Lord Bingham of Cornhill, A Personal Perspective, address delivered at the Oxford Institute of European and Comparative law, June, 20, 2008, *Global Constitutionalism*, Yale Law School, 2008. p. I -31.
31. Mastor W. *Les opinions séparées des juges constitutionnels*, Aix-en-Provence. Paris, Presses universitaires d'Aix-Marseille – Economica, 2005, p. 19.
32. Mavčič A. M. Importance of the dissenting opinion and concurring opinions (seperate opinions) in the development of the constitutional and judicial review with a special reference to the Slovenian practice. Report on the conference on „The Importance of Dissenting and Concurring Opinions in the Development of Judicial Review”. Batumi, Georgia, 17 – 18 September 2010. p. 2. Pieejams:

- [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU\(2010\)016-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU(2010)016-e) [2014. gada 17. marts]
33. Opinion No.11 (2008) of the Consultative Council of European Judges (CCJE) on The quality of judicial decisions. Pieejams: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1924745&Site=COE> [2014. gada 10. aprīlis]
 34. Perju V. Reason and Authority in the European Court of Justice. *Virginia Journal of International Law*, Vol. 49, No. 2, 2009. pp. 366 – 367. Pieejams: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1324333 [2013. gada 5. maijs]
 35. Raffaelli R. Dissenting opinions in the Supreme Courts of the Member States. Study. Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs. European Union, 2012. pp. 8 – 30. Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201304/20130423ATT64963/20130423ATT64963EN.pdf> [2013. gada 15. maijā]
 36. Rosenfeld M. Comparing constitutional review by the European Court of Justice and the U.S. Supreme Court. *International Journal of Constitutional Law*, 2006 Nr. 4 (4), pp. 618 – 651.
 37. Safaleru E. Dissenting opinion of the Constitutional Court's judge: one of the guarantees of his independence. Report on the conference on „The Importance of Dissenting and Concurring Opinions in the Development of Judicial Review”. Batumi, Georgia, 17-18 September 2010. pp. 3 – 4. Pieejams: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU\(2010\)015-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU(2010)015-e) [2014. gada 17. marts]
 38. Scalia A., The Dissenting Opinion, 1994 *J. Sup. Ct. Hist.*, p. 33, riprodotto in *Global Constitutionalism*, Yale Law School, 2008. p. I – 42.
 39. Schermers G., Waelbroeck D. F., *Judicial Protection in the European Union*, 2001, VI ed., p. 736, riprodotto in *Global Constitutionalism*, Yale Law School, 2008, p. I – 5.
 40. Slovēnijas Konstitucionālās tiesas pārstāvja sniegtā informācija Venēcijas komisijai (Classic Venice Forum) saistībā ar Čīles Konstitucionālās tiesas uzdoto jautājumu. [Internets, ierobežotas pieejamības informācija] Pieejams: <http://www.venice.coe.int/JU/VeniceForum/> [2013. gada 10. maijs]
 41. Toader T. The importance of dissenting and concurring opinions for the Romanian constitutional justice. Report on the conference on „The Importance of Dissenting

and Concurring Opinions in the Development of Judicial Review”. Batumi, Georgia, 17 – 18 September 2010. Pieejams: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU\(2010\)019-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU(2010)019-e) [2014. gada 17. marts]

42. Tokushev D. Dissenting and Concurring Opinions in the Practice of the Bulgarian Constitutional Court. Pieejams: <http://constcourt.ge/files/j-eng-IV.pdf> [2013. gada 13. maijs]

Normatīvie akti

43. Latvijas Republikas Satversme. Likumu un valdības rīkojumu krājums, 1922. gada 7. augusts, Nr.12.
44. Grieķijas Konstitūcija. Pieejams:<http://www.hri.org/docs/syntagma/artc1120.html#A93> [2013. gada 10. maijā]
45. Par tiesu varu: LR likums. Latvijas Rpublikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1993. 14. janvāris, Nr.1.
46. Satversmes tiesas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1996. 14. jūnijs, Nr. 103.
47. Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 3. novembris. Nr. 326.
48. Administratīvā procesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 14. novembris. Nr.164.
49. Kriminālprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 11. maijs, Nr. 74.
50. Grozījumi Civilprocesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2009. 25. februāris, Nr. 31.
51. Grozījumi Satversmes tiesas likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2009. 30. decembris, Nr. 205.
52. Grozījumi Administratīvā procesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 21. novembris, Nr. 183.
53. Latvijas Kriminālprocesa kodekss: LR likums (*zaudējis spēku*). Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=90971> [2014. gada 20. martā]
54. Lietuvas Konstitucionālās tiesas likums. Pieejams: http://www.lrkt.lt/Documents3_e.html [2013. gada 3. maijs]
55. Slovākijas Konstitucionālās tiesas procesa likums. Pieejams: portal.concourt.sk/download/attachments/3604914/a_38_1993.pdf [2013. gada 12. maijs]

56. Slovēnijas Konstitucionālās tiesas likums. Pieejams: <http://www.us-rs.si/media/constitutional.court.act.full.text.pdf> [2013. gada 10. maijs]
57. Spānijas Konstitucionālā tribunāla likums. Pieejams: <http://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/normasreguladoras/Lists/NormasRegPDF/LOTC-en.pdf> [2013. gada 10. maijs]
58. Ungārijas Konstitucionālās tiesas likums. Pieejams: <http://www.mkab.hu/rules/action-the-cc> [2013. gada 3. maijs]
59. Lietuvas Konstitucionālās tiesas reglaments. Pieejams: http://www.lrkt.lt/Documents4_e.html [2013. gada 3. maijs]
60. Satversmes tiesas reglaments: Reglamenti. Latvijas Vēstnesis, 2001. 6. februārī, Nr. 20.
61. Satversmes tiesas reglaments: Reglamenti. Latvijas Vēstnesis, 2014. 12. februārī, Nr. 31.
62. Slovēnijas Konstitucionālās tiesas reglaments. Pieejams: <http://www.us-rs.si/media/the.rules.of.procedure-2012.pdf> [2013. gada 10. maijs]
63. Tiesnešu ētikas kodekss. Pieņemts Latvijas Republikas tiesnešu konferencē 1995. gada 20. aprīlī. Pieejams: <http://www.tiesas.lv/normativie-akti-3>

Juridiskās prakses materiāli

64. Par Administratīvā procesa likuma 124. panta pirmās daļas un otrās daļas par valsts nodevas samaksu administratīvo pārkāpumu lietās atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2005.gada 4. janvāra sprieduma lietā Nr.2004-16-01 16.punkts. Latvijas Vēstnesis, 2005. 6. janvāris, Nr.3.
65. Par likuma "Par tiesu varu" pārejas noteikumu 7.punkta otrā teikuma un 17.punkta (2008.gada 14.novembra likuma redakcijā) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 83. un 107.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2009. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr.2009-11-01 7. punkts. Latvijas Vēstnesis, 2010. 20. janvāris Nr. 10.
66. Par Civilprocesa likuma 464.1panta otrās daļas 2.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.panta pirmajam teikumam: Latvijas Republikas

- Satversmes tiesas 2013.gada 21. oktobra sprieduma lietā Nr.2013-02-01 10.1.punkts. Latvijas Vēstnesis, 2013. 23. oktobris, Nr.207.
- 67.** Satversmes tiesas tiesnešu Aivara Endziņa, Jura Jelāgina, Anitas Ušackas 2000. gada 4. Septembra atsevišķās domas lietā Nr. 2000-03-01 Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=1&mid=19> [2014. gada 10. februāris]
- 68.** Satversmes tiesas tiesneses Anitas Ušackas 2003.gada 29.aprīļa domas lietā Nr.2002-20-0103. Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=1&mid=19> [2014. gada 10. februāris]
- 69.** Satversmes tiesas tiesneša Andreja Lepses 2003. gada 29. aprīļa atsevišķās domas lietā Nr.2002-20-0103 Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=1&mid=19> [2014. gada 10. februāris]
- 70.** Satversmes tiesas tiesneša Andreja Lepses 2003. gada 4. novembra atsevišķās domas lietā Nr. 2003-05-01. Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=1&mid=19> [2014. gada 15. aprīlis]
- 71.** Satversmes tiesas tiesneša Jura Jelāgina 2004. gada 7. jūlija atsevišķās domas lietā Nr. 2004-01-06 Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/Jelagins_at_dom_2004_01_06.htm [2014. gada 10. februāris]
- 72.** Satversmes tiesas tiesnešu Viktora Skudras un Kaspara Baloža 2008. gada 23. janvāra atsevišķās domas lietā Nr.2007-11-03. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/domas_2007-11-03.htm [2014. gada 15. aprīlis]
- 73.** Senatora Alda Laviņa 2010. gada 2. jūlija atsevišķās domas lietā Nr. SKC–11/2010. Jurista vārds, 2010. 28. septembris Nr. 39.
- 74.** Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta senatoru Andra Guļāna, Jāņa Neimaņa un Rudītes Vīdušas atsevišķās domas lietā Nr. SKA – 198/2013 Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-administrativo-lietu-departaments/hronologiska-seciba/2013-hronologiska-seciba/> [2014. gada 20. aprīlī]
- 75.** Lietuvas Konstitucionālās tiesas tiesneša Egidius Šileikis atsevišķās domas. Pieejamas: <http://www.lrkt.lt/Dokumentai.html> [2014. gada 10. maijā]

Dokumentārā lapa

Bakalaura darbs „Tiesnešu atsevišķo domu institūts Latvijā” izstrādāts LU Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: Elīna Kursiša

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Darba vadītāja: Asoc.prof, dr.iur. Annija Kārklīņa

Recenzents:

Darbs iesniegts Valststiesību zinātņu katedrā:

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē: